

ราปน...
ขุมทรัพย์แห่งบุโบย

บ้านบุโบย ต.แหลมสน อ.ละงู จ.สตูล โดย กูอานิซ๊ะ รงโซะ

โครงการ "ศึกษาและส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักแห้งจากราปน"

อีกหนึ่งตัวอย่างของการมีส่วนร่วมจาก โครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (บอ.มอ.)

มูลนิธิ
สยามกัมมาจล

สสส.

ราปน...
ขุมทรัพย์แห่งบุโบย

บ้านบุโบย ต.แหลมสน อ.ละงู จ.สตูล

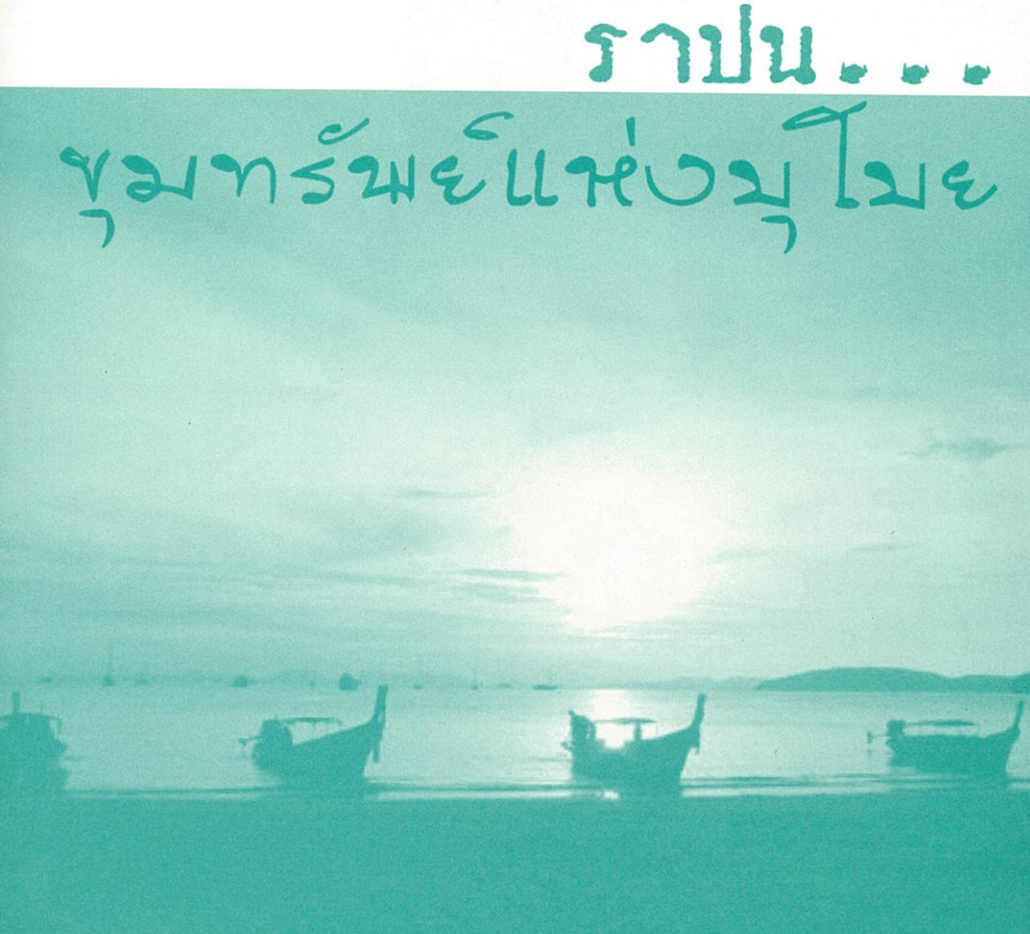
โดย กูอานิซ๊ะ รงโซะ

โครงการ "ศึกษาและส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักแห้งจากราปน"

อีกหนึ่งตัวอย่างของการมีส่วนร่วมจาก โครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (บอ.มอ.)

ราปน...

ขุมทรัพย์แห่งบุโบย

บ้านบุโบย

ต.แหลมสน อ.ละงู จ.สตูล โดย กูอานิซ๊ะ รงโซะ

อีกหนึ่งตัวอย่างของการมีส่วนร่วมจาก โครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (บอ.มอ.)

โครงการบัณฑิตอาสา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (บอ.มอ.)
โทร.0-7445-4149, 08-118704

สำนักงานภาคใต้ตอนบน
ชั้น 1 วิทยาลัยชุมชนสุราษฎร์ธานี
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี

สำนักงานภาคใต้ตอนกลาง
ชั้น 6 อาคารบริหาร คณะแพทยศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่
กองกิจการนักศึกษา ตึกกิจกรรมนักศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตตรัง

สำนักงานภาคใต้ตอนล่าง
ชั้น 2 อาคาร 2 กองบริการการศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

http://volunteer.psu.ac.th

สมทบทุนเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานโครงการบัณฑิตอาสา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (บอ.มอ.) ได้ที่
ชื่อบัญชี : สถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้ (พิเศษ)
ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) สาขามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
บัญชีออมทรัพย์ เลขที่ 565-433693-4

สารบัญ

รู้จักโครงการบัณฑิตอาสา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

โครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หรือที่เรียกย่อๆ กันว่า โครงการ บอ.มอ. ก่อตั้งโดยสถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้ (วพส.) เมื่อปลายปี 2547 เป็นช่วงเดียวกับการเกิดสถานการณ์วิกฤตไฟใต้ และต่อมาเมื่อเกิดภัยพิบัติคลื่นยักษ์สึนามิในภาคใต้ ซึ่งต่อมาทางโครงการได้ส่งบัณฑิตอาสาเข้าไปทำงานร่วมฟื้นฟูชุมชนทั้งสองกรณี

ความมุ่งหวังของโครงการก็เพื่อพัฒนาคุณภาพของบัณฑิต ทั้งด้านคุณธรรมและความสามารถในการพัฒนาชุมชน พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน และเชื่อมโยงระหว่างมหาวิทยาลัยกับชุมชน โดยบัณฑิตอาสาทำหน้าที่ประสานงานระหว่างชุมชนกับนักวิชาการ และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในพื้นที่ เป็นที่ปรึกษาเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับกลุ่มต่าง ๆ โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน เมื่อสิ้นสุดโครงการในระยะเวลา 1 ปี บัณฑิตอาสาจะจัดทำรายงานเผยแพร่ผลงานให้เป็นบทเรียนต่อรุ่นน้องและต่อชุมชนอื่นๆ ต่อไป

ที่ผ่านมา การทำรายงานของบัณฑิตอาสายังเป็นรูปแบบเดียวกับสารนิพนธ์ คือ เนื้อหาแน่นแต่ไม่ชวนอ่าน ทำให้การเผยแพร่อยู่ในวงจำกัด นอกจากนี้ ทางโครงการฯ เล็งเห็นว่าบางกิจกรรมสามารถเห็นผลในการพัฒนาเกิดการเปลี่ยนชัดเจนทั้งการพัฒนาบัณฑิตอาสา การพัฒนาชุมชน และพัฒนาบทบาทมหาวิทยาลัย โครงการฯ จึงได้ดำเนินการถอดบทเรียนและจัดทำเป็นหนังสือเล่มเล็กเพื่อเผยแพร่ให้แก่ชุมชน และสาธารณชนได้เรียนรู้นำไปต่อยอด/ขยายผลต่อไป

7 รุ่น ของโครงการ บอ. มอ. ที่ผ่านมา มีบัณฑิตอาสาสำเร็จหลักสูตรไปแล้ว 151 คน เกิดเป็นโครงการพัฒนาในชุมชน 141 โครงการทั่วภาคใต้ หนึ่งในโครงการเด่นที่ประสบผลสำเร็จ และขยายผลได้อย่างยั่งยืนคือ "..............." ที่ทางโครงการฯ ได้คัดเลือกมาถอดบทเรียนเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้สามารถขับเคลื่อนงานในประเด็นการส่งเสริมอาชีพของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม กระบวนการขั้นตอนการดำเนินงานในรายละเอียดต่าง ๆ ท่านสามารถติดตามได้ในหนังเล่มนี้

โครงการและความสำเร็จของบัณฑิตสายเลือดใหม่เหล่านี้ยังมีอีกมาก โดยท่านสามารถติดตามผลการทำงานของเขาเหล่านี้ได้ที่ http://volunteer.psu.ac.th

บทบาทบัณฑิตอาสา

ในกระบวนการหล่อหลอมพัฒนาศักยภาพของบัณฑิต อาสานั้นทางโครงการใช้กลยุทธ์ "บัณฑิตพลัดถิ่น" โดยมีข้อตกลง ว่า บัณฑิตต้องทำงานในชุมชนที่ไม่ใช่จังหวัดบ้านเกิดของตัวเอง เพื่อเป็นการเปิดโลกทัศน์ของบัณฑิตให้มีมุมมองที่กว้างขึ้น

บัณฑิตที่ผ่านกระบวนการคัดเลือกจะได้รับการปฐมนิเท เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนปฏิบัติงานในชุมชน หลังจากนั้นบัณฑิ จะเข้าไปปฏิบัติงานในชุมชนเป็นระยะเวลา 1 ปี (เม.ย.-มี.ค.) โดย การพัฒนาศักยภาพของตนเองควบคู่กับไปกับการพัฒนาชุมชนเป็ ลำดับขั้นตอน ดังนี้

3 เดือนแรก

สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน ศึกษาเรียนรู้และสามารถวิเคราะห์ชุมชนได้อย่างถูกต้อง

เดือนที่ 4-6

สามารถจัดทำโครงการวิจัย/พัฒนาอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน ลักษณะโครงการที่ขึ้นอยู่กับบริบทและความต้องการของชุมชนนั้น ๆ

เดือนที่ 6-

สามารถวางแผน ติดต ประเมินผลและปรับเป แผนการทำงานให้เหมา กับสถานการณ์

บันไดดาว
'บัณฑิตอาสา'

เมื่อออกจากโครงการ

เป็นนักวิจัย/พัฒนา
และผู้นำการเปลี่ยนแปลง

สู่ความสำเร็จ

สามารถเป็นพี่เลี้ยงดูแล
น้องบัณฑิตอาสาในรุ่น
ต่อไปได้

เดือนที่ 12

[illegible]รถนำเสนอผลงาน
านการจัดทำรายงาน
ฉบับสมบูรณ์ได้อย่าง
[illegible]ภาพ

กระบวนการพัฒนาศักยภาพบัณฑิตอาสา

ทางโครงการฯ ได้จัดทำหลักสูตรในการพัฒนาศักยภาพของบัณฑิตอาสา ประกอบด้วย 3 ส่วนคือ

1. ปฐมนิเทศเตรียมความพร้อมก่อนลงปฏิบัติงานในพื้นที่
2. อบรมเพื่อเสริมศักยภาพระหว่างการทำงาน
3. ปฏิบัติงานภาคสนาม บัณฑิตอาสาเข้าไปฝังตัวเป็นลูกหลานของชุมชนและร่วมพัฒนาชุมชนเป็นระยะเวลา 1 ปี

แผนที่การทำงานของบัณฑิตอาสาในภาคใต้ รุ่นที่ 1-7

บัณฑิตอาสา 7 รุ่น* (ตั้งแต่ปี 2547-2554)

สำเร็จหลักสูตร 151 คน

รุ่นที่ 1	13 คน	รุ่นที่ 2	20 คน	รุ่นที่ 3	21 คน
รุ่นที่ 4	20 คน	รุ่นที่ 5	30 คน	รุ่นที่ 6	26 คน
รุ่นที่ 7	21 คน				

มีโครงการพัฒนาร่วมกับชุมชน จำนวน 141 โครงการ

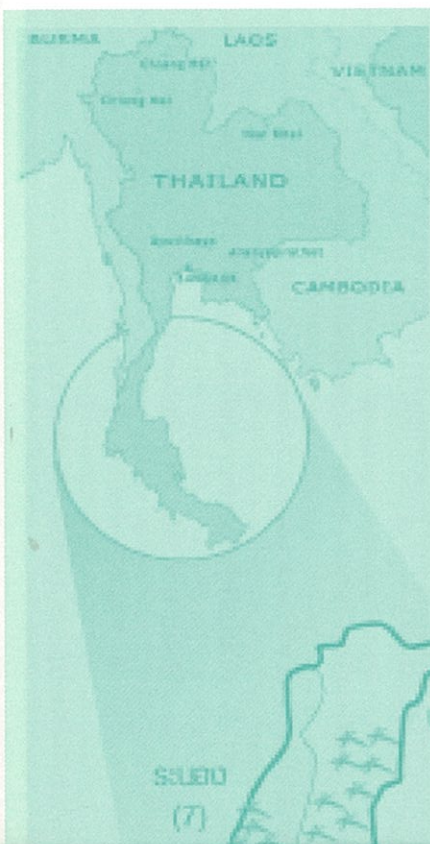
ใน 102 ชุมชน 47 อำเภอ 13 จังหวัดของภาคใต้

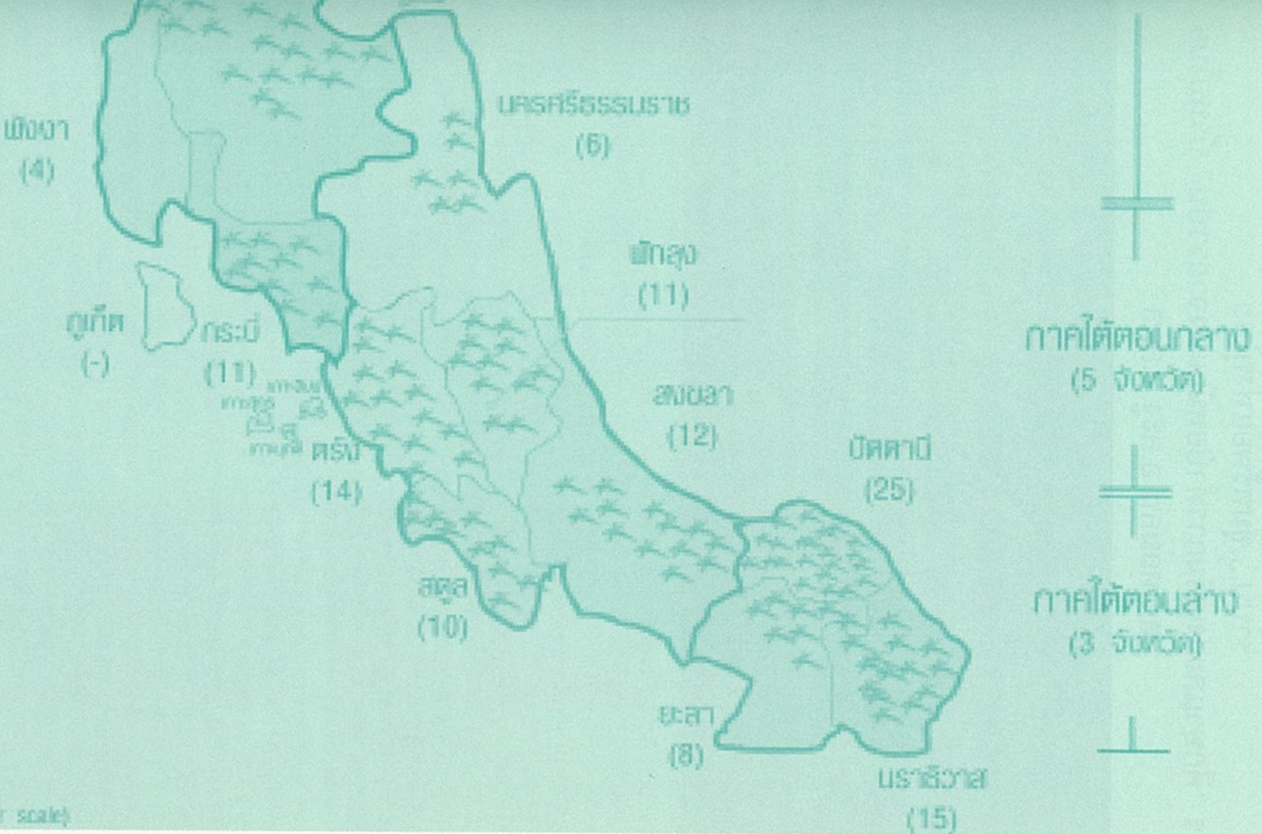
- โครงการสร้างเสริมสุขภาพ 38 โครงการ
- โครงการสร้างเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพ 45 โครงการ
- โครงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 24 โครงการ
- โครงการด้านเด็กและเยาวชน 34 โครงการ

* รุ่นที่ 8 กำลังปฏิบัติงานในพื้นที่ ตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 55 - เมษายน 56 จำนวน 30 คน ใน 12 จังหวัด

จำนวนบัณฑิตอาสา ในแต่ละจังหวัด

พังงา
(4)
ภูเก็ต
(-)
กระบี่
(11)
นครศรีธรรมราช
(6)
พัทลุง
(11)
ตรัง
(14)
สงขลา
(12)
สตูล
(10)
ปัตตานี
(25)
ยะลา
(8)
นราธิวาส
(15)
ภาคใต้ตอนกลาง
(5 จังหวัด)
ภาคใต้ตอนล่าง
(3 จังหวัด)
(not for scale)

ราปน....ขุมทรัพย์แห่งบุโบย
โครงการ "ศึกษาและส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักแห้งจากราปน" บ้านบุโบย ต.แหลมสน อ.ละงู จ.สตูล

"หาดที่ทอดยาวตั้งแต่สะพานแมงกะพรุน จนถึงแพปลา มีความยาวประมาณ 400 เมตร แทนที่จะเป็นสีทรายเช่นหาดทั่วไป แต่ที่นี่หาดทรายกลับเป็นสีดำดังผงถ่านป่นหยาบ

เมื่อย่ำเท้าลงไป รู้สึกได้ถึงความหยุ่นเบาของเศษอินทรีย์สารสีดำนั้น ที่ชาวบ้านเรียกว่า "ขี้ราปน" กองทับถมหนาเป็นศอกอยู่บนหาดทรายแห่งนี้"

บ้านบุโบย
ตำบลแหลมสน

บุโบย ...เมืองท่าเรือเก่า

ย้อนไปเมื่อประมาณ 40-50 ปีที่ผ่านมา บ้านบุโบย อ. ละงู จ.สตูล เป็นชุมทางการขนส่งทางทะเลแห่งหนึ่งในย่านท้องน้ำแถบนี้ ที่มีทั้งการค้าถ่าน จับปลา และขนส่งสินค้าต่างๆ เรือเดินสมุทรลำโตที่เดินทางไปมาจากสิงคโปร์ แวะรับส่งสินค้าที่นี่ ชาวบ้านรุ่นอายุ 40 ปี ขึ้นไปยังจำชื่อเรือสินค้าเหล่านั้นได้ เช่น เรือปิรามิด เรือเทพอักษร เป็นต้น รวมทั้งยังสามารถบอกเล่าได้ถึงความคึกคักของบ้านบุโบยในวันนั้นได้ดี ที่ชุมชนชายฝั่งเล็กๆ แห่งนี้มีโรงภาพยนตร์ถึง 2 โรงและแหล่งบันเทิงของเหล่ากรรมกรท่าเรือ จากกิจการเผาถ่านและธุรกิจเมืองท่าเรือ บ้านบุโบยสมัยนั้นเศรษฐกิจสะพัดมาก ทำให้พ่อค้าต่างถิ่นหลายคนมาค้าขายจนร่ำรวยไปจากที่นี่

"แตงโมจากบ้านบุโบยนั้นมีชื่อเสียงในละแวกนี้มากว่าทั้งหวานทั้งกรอบ.........มีรถพ่อค้าเข้ามารับซื้อแตงโมถึงแปลงปลูกเลยทีเดียว"

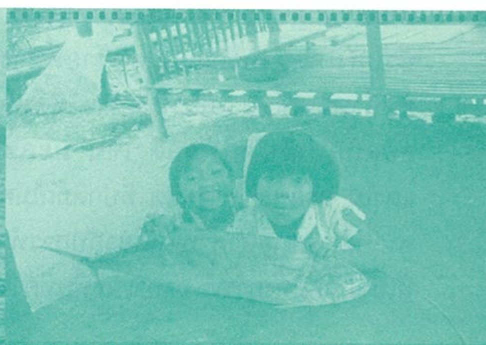
ในยุคนั้นชุมชนเล็กๆ แห่งนี้จึงคลาคล่ำไปด้วยคนนอกพื้นที่ ที่เข้ามาทำงานเป็นกรรมกร มาค้าขาย มาเป็นเถ้าแก่แพปลา และทำกิจการเผาถ่าน จากทั่วภาคใต้ตั้งแต่ตะกั่วป่า พังงา กระบี่ จนถึงยุคที่รัฐบาลยกเลิกสัมปทานการตัดป่าโกงกางวัตถุดิบของการเผาถ่าน และการค้าทางทะเลที่ลดขนาดลงเนื่องจากการขนส่งทางบกพัฒนาขึ้น คนนอกพื้นที่เหล่านั้นจึงอพยพออกไป นอกจากจำนวนน้อยที่มีครอบครัว และตัดสินใจลงหลักปักฐานที่บุโบย ใช้ชีวิตร่วมไปกับคนท้องถิ่นดั้งเดิม

ขณะที่คนต่างถิ่นมาร่ำรวย หรือมาทำงานรับจ้างที่บ้านบุโบย แต่คนในพื้นที่แท้ๆ กลับไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับธุรกิจท่าเรือเหล่านั้นมากนัก พวกเขายังคงดำรงวิถีประมงชายฝั่ง ที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ ด้วยเรือหัวโทงลำเล็ก ที่สามารถออกทะเลได้ตามลำพัง หรืออย่างมากก็ทำกันด้วยแรงงานของสองสามีภรรยา

ปัจจุบัน บ้านบุโบย ตั้งอยู่ ต.แหลมสน อ.ละงู จ.สตูล เป็นหมู่บ้านประมงขนาดเล็ก มีประชากร 263 คน เป็นหญิง 160 คน และชาย 103 คน (ข้อมูลจากการสำรวจชุมชนของสุไรยา สามอ บัณฑิตอาสารุ่น 7 ต้นปี 2554)

การทำมาหากินของชาวบ้านบุโบยในปัจจุบัน ยังเป็นการทำประมงชายฝั่ง และทำนาเพื่อกิน ส่วนการทำสวนมะพร้าว ปลูกพริก ปลูกแตงโมนั้น เพื่อขายเป็นรายได้เสริมของครอบครัว แตงโมเป็นพืชที่นิยมปลูกกันมากที่บ้านบุโบย โดยปลูกในพื้นที่สวนที่พืชหลักยังไม่ทันโต หรือที่นาหลังเก็บเกี่ยว หรือที่ว่างใกล้หาด ชาวบ้านปลูกแตงโมกันปีละ 2 รอบเลยทีเดียว แตงโมจากบ้านบุโบยนั้นมีชื่อเสียงในละแวกนี้มากว่าทั้งหวานทั้งกรอบ ทำให้ช่วงฤดูตัดแตงจะมีรถพ่อค้าเข้ามารับซื้อแตงโมถึงแปลงปลูกเลยทีเดียว

"

เมื่อสังเกตอย่างละเอียด ก็พบว่า ชายหาดบริเวณที่ต้นพืชเติบโตได้ดีนั้น มักเป็นที่ที่หาดมีสีดำจากการทับถมของเศษใบไม้ ซึ่งชาวบ้านเรียกกันมาแต่โบราณว่า "ขี้ราปน"

"

ขุมทรัพย์สีนิล.....หนึ่งเดียวที่บุโบย

โดยทั่วไปพื้นที่ชายหาดลักษณะดินมักเป็นทรายไม่อุ้มน้ำ พืชจึงเติบโตได้ยากหรือไม่ก็ปลูกได้เพียงบางชนิด เป็นพืชที่รักในดินทรายเท่านั้น แต่ที่บุโบยชาวบ้านสังเกตว่าบริเวณหาดทรายที่ห่างระดับน้ำทะเลขึ้นลงเพียงไม่กี่ก้าว พืชหลายชนิดกลับเติบโตให้ผลดี เช่น มะละกอ แตงโม หรือหญ้าบางชนิด ที่ปกติมักไม่ค่อยพบขึ้นตามชายหาด เช่นเดียวกับการทำนาที่ในชุมชนมีทั้งการทำนาบริเวณพื้นที่ด้านในชุมชน และทำนาบนที่นาริมชายหาด ที่ผืนนาห่างจากหาดทรายเพียงถนนสายแคบๆ คั่นกลางเท่านั้น เมื่อสังเกตอย่างละเอียดก็พบว่า ชายหาดบริเวณที่ต้นพืชเติบโตได้ดีนั้น มักเป็นที่ที่หาดมีสีดำจากการทับถมของเศษใบไม้ ซึ่งชาวบ้านเรียกกันมาแต่โบราณว่า "ขี้ราปน"

คำว่า ราปน หรือ ขี้ราปน นั้นเป็นคำภาษาถิ่น ไม่มีความหมายในพจนานุกรม แต่เป็นคำที่คนในบ้านบุโบยใช้เรียกอินทรียวัตถุชนิดหนึ่งที่ย่อยสลายเป็นเศษเล็กๆ ถูกน้ำพัดพามาทับถมตามชายหาด ซึ่งสามารถเอามาทำเป็นปุ๋ยใช้ในการเพาะปลูกได้

คุณตาสมัน ติ้งสง่า อายุ 76 ปี เล่าว่า ราปนมีมานานแล้ว ไม่สามารถระบุเวลาที่ชัดเจนได้ เพราะตั้งแต่มีบ้านบุโบยพอจำความได้ก็เห็นราปนมีอยู่แล้วตามชายหาด ชาวบ้านสันนิษฐานว่าราปนเกิดจากเศษพืชและใบไม้ ที่ย่อยสลายจากต้นไม้ในป่าชายเลนและเศษสิ่งอื่นๆ จากทะเล แล้วถูกกระแสน้ำพัดพามาทับถมกันตามชายหาด ราปนมีตลอดปีแต่จะมีมากมีน้อยขึ้นกับช่วงเวลาด้วย กล่าวคือ ถ้าเป็นช่วงลมมรสุม ประมาณเดือนพฤษภาคมถึงเดือนพฤศจิกายน ราปนจะมีมากเนื่องจากจะถูกกระแสน้ำพัดพามาตลอดเวลา แต่ถ้าเป็นช่วงฤดูแล้ง ประมาณปลายเดือนพฤศจิกายน ถึงต้นเดือนพฤษภาคม จะพบราปนบนหาดได้น้อยกว่า แต่ก็ยังมีปริมาณเพียงพอที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในชุมชนได้ (เรียบเรียงจากรายงานของ กูอานีซ๊ะ รงโซะ)

สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับราปน คือ พบเห็นราปนเฉพาะที่บ้านบุโบยเท่านั้น ทั้งๆ ที่ในละแวกท้องน้ำแห่งนี้ มีหลายชุมชนที่ตั้งริมทะเล ราปนจึงยังไม่เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป แม้ในบ้านบุโบยเอง เพราะบริเวณที่ราปนขึ้นทับถมกันมากที่สุด จะอยู่ที่ชายหาดส่วนหนึ่งของหมู่บ้านเท่านั้น ที่ชาวบ้านเรียกว่าบริเวณหัวแหลมปากคลองท่าบุด ซึ่งพบราปนทับถมอยู่หนามาก ตั้งแต่แพปลาไปจนถึงสะพานแมงกะพรุน

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรบ้านบุโบยจำนวน 3 คนที่ใช้ราปนบำรุงพืชของตน คือ ป๊ะ[1]ชะเหร็น สันมาแอ เกษตรกรที่ปลูกพริกจำหน่าย ป๊ะฝัน ทุ่ยอีด ม้ะ[2]หาหรี่อ๊ะ ติ้งสง่า เกษตรกรที่ปลูกแตงโมและผักสวนครัวขาย พวกเขาได้เล่าว่าราปนช่วยเรื่องการปรับปรุงบำรุงดิน ทำให้ดินร่วนซุย ช่วยให้ต้นแข็งแรง ใบเขียว ผลผลิตรสชาติดี รวมทั้งยืดระยะเวลาการเก็บผลผลิตของพืชได้นานกว่าใช้ปุ๋ยเคมีถึง 2-3 เท่า ทำให้พืชบางชนิด เช่น แตงโม จะมีเนื้อกรอบ และรสชาติหวาน สังเกตได้จากเกษตรกรคนอื่นๆ หลายคนที่ปลูกแตงโมหน้าหาดกับแตงโมในนาซึ่งเป็นพื้นที่ห่างชายฝั่งออกไป กล่าวว่าต้นแตงโมที่ปลูกอยู่ใกล้ชายหาดจะมีรสชาติหวานและกรอบกว่าที่ปลูกในบริเวณที่ไกลออกไป ซึ่งเนื้อจะนิ่มและ

“ สิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับราปน คือ พบเห็นราปนเฉพาะที่บ้านบุโบยเท่านั้น ทั้งๆ ที่ในละแวกท้องน้ำแห่งนี้ มีหลายชุมชนที่ตั้งริมทะเล ”

ไม่ค่อยหวาน ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผลมาจากดินที่มีส่วนผสมของราปนบริเวณใกล้ชายหาดนั่นเอง

การนำราปนไปใช้ประโยชน์นั้นสามารถใช้ใส่ต้นพืชได้โดยตรงหรืออาจนำมาหมักกับปุ๋ยคอกก่อนก็ได้ พืชที่นิยมใส่ปุ๋ยราปนมีทั้งพืชล้มลุกและพืชยืนต้น เช่น แตงโม แตงกวา พริก ฟัก ถั่วฝักยาว ข้าว ปาล์ม และมะพร้าว เป็นต้น ทั้งนี้ วิธีการนำมาใช้ให้ได้ผลคือ หากเป็นไม้ยืนต้นจะนำราปนสดๆ มาใส่ แต่ถ้าเป็นพืชล้มลุกจะนำราปนมาหมักหรือตั้งทิ้งไว้ให้โดนแดด ลม ฝนซักระยะหนึ่งก่อน (เรียบเรียงจากรายงานของ กูอานีซ๊ะ รงโซะ)

ภาพราปน

---

1. ความหมายตามตัวแปลว่า พ่อ และเป็นคำใช้เรียกชายชาวมุสลิมที่มีอายุรุ่นพ่อได้ด้วย
2. ความหมายตามตัวแปลว่า แม่ และเป็นคำใช้เรียกหญิงชาวมุสลิมที่มีอายุรุ่นแม่ได้ด้วย

ราปน ทรัพย์จากพระเจ้า

"ขี้ราปน เอาไม่มีวันหมด....... ขนได้ทุกวัน ขึ้นที่นี่ที่เดียว มากับน้ำซัดทุกวัน ตามน้ำขึ้น น้ำลง บางแห่งทับถมกันหนาเป็นศอก เป็นเศษใบและกิ่งต้นโกงกาง......"
(หารีอ๊ะ ติงสง่า)

ดังกล่าวแล้วว่า ราปนเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เนื่องจากแต่ละวันกระแสน้ำจะพัดพาเอาราปนมาทับถมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ อาจมากน้อยแตกต่างกันบ้างตามฤดูกาล ลำพังเพียงคนในชุมชนเอาไปใช้ในการเกษตรนั้น ชาวบ้านเชื่อว่าใช้ไม่มีวันหมด แต่ช่วงหลังมีคนจากภายนอกชุมชน เข้ามาขนราปนไปใช้ด้วย โดยขนไปครั้งละเป็นคันรถเลยทีเดียว จนชาวบ้านหลายคนเริ่มเกรงกันว่า ราปนจะหมดไปจากหาดบ้านบุโบย แต่ก็พบว่ายังมีราปนที่น้ำพัดพามาใหม่ทับถมกันบนหาดจนหนาเท่าเก่า

คนนอกซึ่งทราบข่าวราปนจากคนในชุมชนนั่นเอง จึงทดลองเอาไปใส่บำรุงสวนปาล์ม ซึ่งใช้ได้ผลดี และประหยัดกว่าการใช้ปุ๋ยเคมีมาก คนเหล่านั้นบางรายได้ให้เงินตอบแทนการเอาราปนไปใช้แก่ผู้ใหญ่บ้านบุโบยด้วย ซึ่งผู้ใหญ่บ้านก็มอบเงินนั้นให้กับกรรมการมัสยิด เพื่อใช้ในกิจส่วนรวมต่อไป เพราะตระหนักว่า ราปนนั้นไม่ใช่ทรัพย์สมบัติของใครคนใดคนหนึ่ง แม้ตนเป็นผู้ใหญ่บ้านก็ไม่มีสิทธิ์ขายเอาเงินมาเป็นของส่วนตัว

สำหรับคนบ้านบุโบยแล้ว จีราวุฒิ ชำนาญนา บอกว่า ราปน *"เป็นของพระเจ้าให้"* ทั้งวัตถุดิบที่ได้จากเศษซากพืชจากป่าโกงกาง และกระบวนการผลิตที่มีทั้งกระแสน้ำ ความเค็ม และแรงคลื่นตามธรรมชาติ ที่ช่วยคลุกเคล้าเศษซากพืชเหล่านั้นให้ย่อยสลายและผสมรวมกัน ในสัดส่วนที่พอเหมาะพอดีกับการบำรุงพืช

> "สำหรับคนบ้านบุโบยแล้ว.......ราปน
> "เป็นของพระเจ้าให้""

แตงในหาด ทั้งหวาน ทั้งกรอบ

โดยทั่วไปชุมชนชายฝั่งทะเลมักมีปัญหาดินปนทราย ทำให้ปลูกพืชได้ยาก กระทั่งพืชผักสวนครัวยังไม่สามารถปลูกได้ แต่ที่บ้านบุโบยกลับต่างจากชุมชนชายฝั่งทั่วไป เมื่อชาวบ้านต้องงดออกทะเลในฤดูมรสุม พวกเขากลับมีอาชีพเสริมด้วยการทำสวนมะพร้าว ปลูกผัก ปลูกพริก ปลูกแตง ไว้กินในครัวเรือน จนบางครั้งเหลือขาย

"แตงโม ปลูก 2 ช่วงคือ ช่วงฤดูฝนและฤดูแล้ง ฤดูฝนจะเป็นช่วงปลายเดือนพฤศจิกายน ใช้เวลา 70-75 วัน ก็สามารถเก็บผลผลิตได้ (ปลูกบนที่ดอน เรียก 'แตงบนท่อง' หรือแตงบนทุ่ง) *ฤดูแล้งจะเป็นช่วงหลังการเก็บเกี่ยวข้าว ช่วงประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ปลูกนาน 50-55 วัน เก็บผลได้ราวปลายเดือนมีนาคม ชาวบ้านจะใส่ราปนประมาณ 15 วัน หลังจากปลูก โดยขุดขอบหลุมเป็นร่อง และใส่ราปนลงไปประมาณ 2 กะลา ผสมกับปุ๋ยเคมี 2 ช้อน แล้วกลบดินเพื่อให้รากแตงโมเติบโตดี"* (เรียบเรียงจากรายงานของ กูอานีซ๊ะ รงโซะ)

ขณะที่ชาวบุโบยปลูกพืชเสริมอื่นๆ ไว้เพื่อกินและเหลือขาย แต่สำหรับแตงโมแล้วปลูกเพื่อขายอย่างเป็นล่ำเป็นสันเลยทีเดียว ชาวบุโบยจึงมีรายได้เสริมจากการปลูกแตงกันแทบทุกครัวเรือน โดยปลูกกันครัวเรือนละ 200 - 500 หลุม มานานกว่า 30 ปีแล้ว แตงโมที่นี่มีชื่อ โดยเฉพาะ "แตงในหาด" ที่ปลูกใกล้ชายหาดที่รสชาติหวาน กรอบ เป็นที่นิยมของลูกค้า ขณะที่ "แตงบนท่อง" (แตงบนทุ่ง) ที่ปลูกในนาบนที่ดอนนั้น เนื้อนิ่ม จืด ชาวบ้านที่ปลูกแตงในทุ่งด้านในของชุมชน จึงมักเอาราปนจากชายหาดไปใส่บำรุงต้นแตงร่วมกับปุ๋ยเคมี หรือบางคนก็ใส่เฉพาะราปนอย่างเดียวเลย โดยเฉพาะในช่วงแรกของการปลูก พอต้นโตขึ้นจึงใส่ราปนผสมกับปุ๋ยคอกต่างๆ

วิถีประมง สู่การเกษตร

เนื่องจากบ้านบุโบยเป็นชุมชนประมงชายฝั่งเก่าแก่ของย่านทะเลแถบนี้ สำหรับคนในชุมชนแล้ว หากมีคนถามว่าบ้านบุโบยมีของดีอะไร ชาวบ้านมักตอบว่า *"ที่นี่มีปูสด ปลาสดให้กินทุกวัน"* โดยไม่ได้นึกว่า แท้จริงแล้วบ้านบุโบยมีของดีหลายอย่างที่ที่อื่นไม่มี เช่น ราปน ปุ๋ยชั้นดีจากธรรมชาติ หรือวัวฝูงที่อาศัยนอนตามชายหาด ยามเย็นชอบลงแช่น้ำทะเล ใครผ่านไปทางถนนเส้นเลียบหาดของบ้านบุโบยในยามเย็น จะเห็นภาพวัวยืนเป็นแถวแช่น้ำทะเลตื้นๆ ตัดกับภาพดวงอาทิตย์ดวงโตกำลังละจากขอบฟ้า.......เป็นทัศนียภาพงดงามแปลกตา ที่หาดูที่อื่นได้ยาก

> "ประมงพื้นบ้านนั้นเริ่มได้รับผลกระทบจากทั้งสถานภาพทรัพยากรทางทะเลที่ร่อยหรอลง ประกอบกับต้นทุนการออกทะเลแต่ละครั้งสูงขึ้นตามราคาน้ำมัน"

แม้ราปนจะเป็นของคู่บ้านบุโบยมานานแล้ว ดังที่ **ครูจีราวุฒิ ชำนาญนา** หรือครูหวี แห่งโรงเรียนบ้านบุโบยเล่าว่า เคยเห็นพ่อเอาราปนใส่โคนต้นมะพร้าวตั้งแต่สมัยตนยังเป็นเด็ก แต่เหตุที่คนเพิ่งมานิยมกัน เพราะคนบ้านบุโบยเริ่มสนใจทำการเกษตรมากขึ้น เนื่องจากอาชีพหลักดั้งเดิมของชุมชน คือ ประมงพื้นบ้านนั้นเริ่มได้รับผลกระทบจากทั้งสถานภาพทรัพยากรทางทะเลที่ร่อยหรอลง ประกอบกับต้นทุนการออกทะเลแต่ละครั้งสูงขึ้นตามราคาน้ำมัน ทำให้ไม่คุ้มทุนในการออกทะเลแต่ละครั้ง ชาวบ้านจึงเริ่มให้ความสำคัญกับอาชีพเสริมด้านการเกษตรที่ผลผลิตได้ราคาดีขึ้น และชาวบ้านเองก็มีพื้นฐานการเพาะปลูกพืชสวนครัวหรือทำสวนแตงโมอยู่ก่อนแล้ว

นอกจากแตงโมที่ชาวบ้านหลายครอบครัวปลูกกันมาก่อนร่วม 30 ปีแล้ว เมื่อประมาณ 4-5 ปีก่อน พริกเป็นพืชสวนครัวที่ได้รับการส่งเสริมให้ปลูกกันมากในบ้านบุโบย จนสามารถขยายการปลูกเป็นเชิงพาณิชย์ได้ ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งจากความต้องการของตลาด และจากการส่งเสริมของหน่วยงานด้านการเกษตรระดับอำเภอนั่นเอง

ความสนใจของชาวบ้านบุโบยต่อราปนในฐานะปุ๋ยจึงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากเดิมที่เพียงเอาไปใส่ไม้ยืนต้นรอบบ้าน เช่น ชมพู่ ฝรั่ง มะพร้าว กระท้อน ที่ปลูกไว้กินและเหลือขายบ้าง โดยช่วงแรกจะใส่ราปนล้วนๆ แล้วอาจสลับใส่มูลวัว มูลแพะ บ้าง

กายภาพลงตัว ที่บุโบย

การปรับเปลี่ยนจากวิถีประมงมาสู่การเกษตรของชาวบ้านบุโบยนั้น ทำให้การใช้ราปน

เป็นปุ๋ยได้รับสนใจมากขึ้น จากเศษซากสีดำที่ดูสกปรกด้อยค่าเริ่มเปล่งประกายชวนสนใจ แนวหาดที่ทอดยาวประมาณ 400 เมตร ตั้งแต่แพปลาถึงสะพานแมงกะพรุน จึงได้รับการมาเยือนของชาวบุโบยมากขึ้น

การที่ราปนมาทับถมที่หาดบ้านบุโบยเท่านั้น น่าจะมาจากหลายปัจจัย เช่น หาดบริเวณนี้เป็นที่บรรจบของปากคลองที่ไหลมาออกทะเลพอดี ความแรงของกระแสน้ำที่ไหลออกจากคลองที่พอเหมาะพอสม ที่จะปะทะกับกระแสน้ำขึ้น-น้ำลงประจำวัน ประกอบกับการไหลวนของน้ำบางส่วนตรงหน้าหาดแห่งนี้ น่าจะเป็นปัจจัยที่สอดคล้องลงตัว ที่ทำให้เศษซากของใบไม้กิ่งไม้ที่ลอยมากับกระแสน้ำ ให้ต้องมาทับถมกันพอดีที่หาดแห่งนี้

ชาวบ้านเล่าว่าในบางฤด ตามชายหาดของบ้านบุโบยจะพบขวดน้ำดื่มจำนวนมาก สันนิษฐานว่ามาจากธุรกิจการท่องเที่ยวบริเวณอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะตะรุเตา ถูกกระแสน้ำพัดมาติดที่หาดในหมู่บ้าน จนสามารถเก็บไปขายได้เงินเป็นกอบเป็นกำเลยทีเดียว

นอกจากเรื่องกระแสน้ำแล้ว ความลงตัวอื่นๆ ทางกายภาพ เช่น ความลาดชันของหาดที่อาจสร้างองศาที่พอดีให้เกิดการตกทับกันของราปนที่หาดบริเวณนี้...เท่านั้น! แต่ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นการสันนิษฐานที่ปราศจากการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ใดๆ ทั้งสิ้น แต่บางทีการรู้ให้ได้ว่าทำไมราปนต้องมากองทับกันอยู่แต่ที่หาดความยาวประมาณ 400 เมตรของบ้านบุโบย

> “ จากการศึกษาพบว่าจำนวนเกษตรกรที่ใช้ปุ๋ยราปนยังมีน้อยมาก......บางคนก็ไม่ทราบวิธีการหมักปุ๋ยเลย จึงทำให้มีการจัดตั้ง “กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ราปน ชุมชนบ้านบุโบย” ขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ร่วมกันทำปุ๋ยหมักใช้เอง ”

นี้เท่านั้น อาจไม่สำคัญเท่ากับการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากราปนที่มีอยู่ก็ได้

“จากการศึกษาพบว่าจำนวนเกษตรกรที่ใช้ปุ๋ยราปนยังมีน้อยมาก ถ้าเทียบกับการใช้ปุ๋ยเคมีเพราะคิดว่าเห็นผลเร็วกว่า บางคนก็ไม่ทราบวิธีการหมักปุ๋ยเลย จึงทำให้มีการจัดตั้ง “กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ราปน ชุมชนบ้านบุโบย” ขึ้น เพื่อส่งเสริมให้ร่วมกันทำปุ๋ยหมักใช้เองภายในกลุ่มและจำหน่ายแก่ผู้ที่สนใจ นอกจากนั้นก็ผลักดันให้กลุ่มฯ เป็นศูนย์เรียนรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ขึ้นในชุมชน ให้เยาวชนและคนในชุมชนได้เห็นความสำคัญของราปน ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน และรู้จักนำราปนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด” (เรียบเรียงจากรายงานของกูอานีซ๊ะ รงโซะ)

ราปนจึงเริ่มเป็นที่สนใจของคนในชุมชน ที่จะนำมาพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น เมื่อโครงการบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ส่งบัณฑิตอาสามาประจำในชุมชน ได้ทำการศึกษาชุมชนแบบมีส่วนร่วม จนได้ข้อสรุปเป็นโจทย์การทำโครงการ **“ศึกษาและส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักแห้งจากราปน”** บ้านบุโบย ต. แหลมสน อ. ละงู จ. สตูล

ก้าวของโครงการ

ผลการดำเนินงานของโครงการ “ศึกษาและส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักแห้งจากราปน” นี้ ในเวลา 1 ปีของโครงการบัณฑิตอาสา พบว่า งานชิ้นนี้สามารถตอบสนองเป้าหมายโครงการบัณฑิตอาสา ได้ครบทั้ง 3 ประการ กล่าวคือ บัณฑิตและชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน และสามารถประสานความรู้ทางวิชาการของนักวิชาการในสถานศึกษาให้เกิดประโยชน์ต่องานในชุมชนได้

โครงการนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ ศึกษาวิธีการทำปุ๋ยหมักจากราปน รวมทั้งวิเคราะห์ธาตุอาหารและคุณค่าของปุ๋ยหมักจากราปนสูตรต่างๆ ของชุมชน และเพื่อส่งเสริมการใช้ปุ๋ยหมักจากราปนในชุมชนบ้านบุโบยด้วย โดยมีการดำเนินงานไปทีละจังหวะก้าว ดังนี้

ค้นหาประเด็นทำโครงการ

การจัดเวทีค้นหาปัญหาชุมชนเพื่อหาประเด็นร่วมของชุมชน เป็นภาคบังคับหรือหลักหมุดสำคัญ ที่บัณฑิตอาสาทุกคนต้องทำในทุกโครงการ (นอกจากโครงการต่อยอดจากโครงการเดิมของปีที่ผ่านมา) หลังจากจบขั้นตอนการศึกษาชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่ใช้เวลาประมาณ 3 เดือน สำหรับบ้านบุโบยที่ประชุมเห็นพ้องให้ทำประเด็น "การสืบสานภูมิปัญญาการทำปุ๋ย" ซึ่งเป็นการเพิ่มคุณค่าของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ จึงเกิดโครงการ "ศึกษาและส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักแห้งจากราปน" ขึ้น

โครงการฯ ได้วางจังหวะก้าวหลักๆ ไว้ ดังนี้

(1) ศึกษาข้อมูลทั่วไปในการทำการเกษตรและการใช้ปุ๋ยของเกษตรกรในชุมชน

(2) สมาชิกกลุ่มปุ๋ยทดลองทำและให้ปุ๋ยหมักราปนในการปลูกพืชของตน

(3) ส่งตัวอย่างราปน ให้นักวิชาการในมหาวิทยาลัยเพื่อวิเคราะห์สารอาหารในราปน

(4) ถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำปุ๋ยหมักราปนให้เยาวชนในชุมชน

และ (5) ขอจดทะเบียนกลุ่มปุ๋ยเป็นวิสาหกิจชุมชน

“

กลุ่มปุ๋ยดังกล่าวขาดการสนับสนุนเรื่องการบริหารจัดการกลุ่มฯ จึงขาดความต่อเนื่องและล้มเลิกไปในเวลาไม่นาน การเข้ามาของบัณฑิตอาสาทำให้ชุมชนได้มีโอกาสทบทวนเรื่องกลุ่มปุ๋ยนี้อีก

”

รวมตัวเป็นกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์

จากการศึกษาข้อมูลทั่วไปและข้อมูลการใช้ปุ๋ยราปนของคนในชุมชน โดยดูทั้งกลุ่มที่ใช้ราปนอย่างเดียวและกลุ่มที่ใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมี บัณฑิตอาสาพบว่า ก่อนหน้านี้เกษตรอำเภอได้เข้ามาสนับสนุนให้เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มปุ๋ย โดยสอนการทำปุ๋ยหมักและปุ๋ยน้ำ รวมทั้งแนะนำการใช้ปุ๋ยทำเองเหล่านี้ร่วมกับปุ๋ยเคมีด้วย แต่เนื่องจากกลุ่มปุ๋ยดังกล่าวขาดการสนับสนุนเรื่องการบริหารจัดการ กลุ่มฯ จึงขาดความต่อเนื่องและล้มเลิกไปในเวลาไม่นาน

การเข้ามาของบัณฑิตอาสาทำให้ชุมชนได้มีโอกาสทบทวนเรื่องกลุ่มปุ๋ยนี้อีก จึงเห็นว่าน่าจะเป็นโอกาสที่จะรื้อฟื้นและส่งเสริมกลุ่มปุ๋ยให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างเข้มแข็ง เพราะเชื่อว่าการรวมกลุ่มกันนั้น ทำให้ได้มีโอกาสถ่ายทอดความรู้ระหว่างกันและกัน ทั้งเรื่องวิธีการทำปุ๋ยและการใช้ประโยชน์จากปุ๋ยหมักราปนที่หลากหลายขึ้น และยังหวังให้เกิดการเผยแพร่เรื่องนี้ไปยังเยาวชนในชุมชนด้วย

เริ่มแรกกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์นี้ มีสมาชิก 22 คน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อ (1) ศึกษาวิธีการทำปุ๋ยราปน (2) วิเคราะห์หาธาตุอาหารและคุณค่าของปุ๋ยหมักราปนสูตรต่างๆ ของชุมชน และ (3) ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยหมักราปนในบ้านบุโบย

ทั้งนี้ หวังว่าโครงการนี้จะทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญของทรัพยากรที่มีอยู่ และสามารถนำมาเพิ่มมูลค่าสร้างรายได้เสริมให้กับสมาชิกกลุ่มฯ ได้ อีกทั้งจะช่วยลดต้นทุนการทำเกษตรได้ด้วย และสุดท้าย หวังว่ากลุ่มปุ๋ยอินทรีย์จะสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับคนรุ่นหลังและบุคคลทั่วไปที่สนใจได้

สำหรับสถานที่ทำปุ๋ยนั้น กลุ่มฯ ได้รับอนุญาตจากผู้ใหญ่บ้าน ให้ใช้โรงเรือนเทคโนโลยีชุมชน (ชาวบ้านเรียกว่า โรงขาว) ซึ่งเป็นอาคารของชุมชนที่ไม่ได้ใช้งานมานาน เป็นที่ทำงานของกลุ่มฯ ได้

กำหนดกติการ่วม

ชาวบ้านบุโบยคุ้นชินกับวิถีประมง ที่เป็นอาชีพที่ลงแรงแล้วได้ผลทันทีในเวลารวดเร็ว เช่น ออกเรือกลางคืนกลับเข้าฝั่งตอนเช้า ได้ปลามาก็เอาปลาไปขายได้เงินเข้าบ้านทันที ไม่ต้องพิสูจน์ไม่ต้องรอคอยการเก็บเกี่ยวดอกผลเช่นการเพาะปลูก ประกอบกับชาวบ้านยังมีประสบการณ์การทำกลุ่มไม่มากนัก ไม่นับการรวมกลุ่มกันในเวลาสั้นๆ เพื่องานบุญ หรือทำกิจกรรมใดหนึ่งร่วมกันในเวลา 1-2 วัน แต่การทำปุ๋ยอินทรีย์หรือวิถีเกษตรทั่วๆ ไปนั้น ต้องอดทนรอเวลา และอาจล้มเหลวสำหรับรอบการเพาะปลูกบางรอบ หรือกว่าจะรู้ว่าได้ผลหรือไม่เพียงไรนั้นต้องใช้เวลา การรวมกลุ่มทำปุ๋ยที่ต้องทำงานต่อเนื่อง ก็ทำให้สมาชิกกลุ่มฯ ต้องปรับตัวและเรียนรู้การทำงานร่วมกันด้วย โดยเบื้องต้นสมาชิกกลุ่มฯ ลงเงินกันคนละ 150 บาท สำหรับใช้จ่ายในกิจการของกลุ่ม และร่วมกันกำหนดกติกากลุ่มฯ ขึ้นมา ดังนี้

1. สมาชิกกลุ่มฯ ประชุมกันเดือนละ 1 ครั้ง ทุกวันศุกร์แรกของเดือน

2. สมาชิกกลุ่มฯ นัดกันทำปุ๋ยทุก 2 เดือน โดยสมาชิกทุกคนต้องนำวัตถุดิบสำหรับทำปุ๋ยมาด้วย คือ ราปนคนละ 4 กระสอบ มูลวัว 2 กระสอบ และแกลบ 2 กระสอบ ส่วนกากน้ำตาล และสารเร่งการย่อยสลายนั้น ทางกลุ่มฯ จัดซื้อมาเอง

3. สมาชิกกลุ่มฯ นัดเคล้าปุ๋ยทุก 15 วัน

ทั้งนี้ เมื่อปุ๋ยหมักจนได้ที่แล้ว ก็จะแบ่งปุ๋ยที่ได้ให้กับสมาชิกกลุ่มฯ กลับไปทดลองใช้งานต่อไป

ทำไป ใช้ไป เข้าใจไป

ทุก 15 วัน สมาชิกกลุ่มปุ๋ยราปนจะมาช่วยกันทำความสะอาดโรงเรือนและคลุกเคล้าปุ๋ย หากตรงกับวันที่นัดกันทำปุ๋ย ทุกคนก็จะเตรียมราปนและวัตถุดิบที่จะผสมกับราปนมาร่วมกันทำปุ๋ย เมื่อหมักปุ๋ยจนได้ที่แล้วก็จะแจกจ่ายกันไปลองใช้ในหมู่สมาชิก เพื่อสังเกตผลที่เกิดกับต้นพืชว่าเป็นอย่างไรบ้าง แล้วเอามาเรียนรู้เล่าสู่กันฟัง

นอกจากการลองทำลองใช้และสังเกตผลแล้ว ทางกลุ่มฯ ยังเห็นว่า ควรได้แสวงหาความร่วมมือจากนักวิชาการเพื่อตรวจสอบองค์ประกอบของราปน ว่ามีธาตุอาหารที่จำเป็นต่อพืชมากน้อยเพียงไร บัณฑิตอาสาจึงทำหน้าที่เชื่อมระหว่างชาวบ้านกับนักวิชาการในสถาบันการศึกษา โดยได้ส่งตัวอย่างราปนไปวิเคราะห์ที่ภาควิชาวาริชศาสตร์ คณะทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หาดใหญ่ และได้รับความอนุเคราะห์จาก **ศ.ดร.เสาวภา อังสุภานิช** ทำการตรวจสอบราปนให้ พบว่า ราปนไม่ใช่เชื้อรา หรือสาหร่าย แต่เป็นเศษพืชที่ย่อยสลายแล้วลอยมาตามน้ำ ไม่มีโทษต่อคน พืช และดินแต่อย่างใด

“ กลุ่มฯ ยังเห็นว่า ควรได้แสวงหาความร่วมมือจากนักวิชาการเพื่อตรวจสอบองค์ประกอบของราปน ว่ามีธาตุอาหารที่จำเป็นต่อพืชมากน้อยเพียงไร บัณฑิตอาสาจึงทำหน้าที่เชื่อมระหว่างชาวบ้านกับนักวิชาการ ”

ศึกษาดูงานเกี่ยวกับการทำปุ๋ย

กลุ่มฯ ได้เริ่มทดลองผลิตปุ๋ยเอง ได้แล้ว แม้สูตรปุ๋ยจะยังอยู่ในระยะทดลองทำ แต่กลุ่มฯ คิดว่าการได้ไปดูงานที่อื่นๆ น่าจะช่วยลดระยะเวลาในการลองผิดลองถูกลงได้ ทั้งเรื่องส่วนผสมของปุ๋ย และเรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม

เนื่องจากโครงการบัณฑิตอาสา ได้เคยทำงานร่วมกันกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านคลองใหญ่ใต้ ต. คลองเฉลิม อ. กงหรา จ. พัทลุง มาแล้วเมื่อหลายปีก่อน และกลุ่มดังกล่าวยังสามารถดำเนินการมาได้จนปัจจุบัน โดยการนำของ**นายอารีย์ เหยะหมัน** ประธานกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ ซึ่งการไปดูงานครั้งนี้ ทำให้สมาชิกกลุ่มได้ความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการ อุปสรรคและวิธีการแก้ปัญหาในการทำงาน รวมทั้งการแบ่งผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นของกลุ่มฯ ซึ่งไม่เพียงแบ่งกันในหมู่สมาชิกเท่านั้น หากกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษฯ ยังแบ่งส่วนหนึ่งให้กับการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมของชุมชนด้วย

ผลจากการดูงานครั้งนี้ ทำให้กลุ่มฯ เริ่มพูดคุยกันเรื่องการทำงานเพื่อชุมชน เช่น เริ่มคิดสร้างศูนย์เรียนรู้การใช้ประโยชน์จากราปนขึ้นในชุมชน รวมทั้งการรณรงค์ให้เกษตรกรในชุมชนหันมาใช้ปุ๋ยหมักราปน เพื่อลดรายจ่ายและลดการใช้ปุ๋ยเคมีลง รวมทั้งได้ข้อคิดเรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม เช่น เรื่องการแบ่งงานกันทำและการแบ่งปุ๋ยหมักที่ได้ เป็นต้น

ถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่เยาวชน

เป้าหมายประการหนึ่งของโครงการ "ศึกษาและส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักแห้งจากราปน" คือ เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำปุ๋ยหมักราปนให้กับเยาวชนในชุมชน ทั้งนี้ต้องการให้เด็กและเยาวชนควรเห็นคุณค่าและเกิดความภาคภูมิใจในทรัพยากร รวมทั้งในภูมิปัญญาการทำปุ๋ยหมักของชุมชนตน จนเกิดความรักและหวงแหน มีจิตใจที่อยากดูแลรักษาทรัพยากรและสืบทอดภูมิปัญญานั้นต่อไป

ทางกลุ่มปุ๋ยราปนจึงจัดให้มีบอร์ดประชาสัมพันธ์กิจกรรมการดำเนินการของกลุ่มฯ ที่ผ่านมา และให้ความรู้แก่ชุมชนเพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่าของราปน รวมทั้ง

การทำปุ๋ยหมักจากราปน โดยถือว่าเป็นภูมิปัญญาและเป็นสิ่งเชิดหน้าชูตาของชุมชน เพราะราปนมีแต่ที่บ้านบุโบยที่เดียวเท่านั้น

กำลังสำคัญที่ช่วยให้กิจกรรมการเผยแพร่ความรู้เรื่องปุ๋ยราปนไปสู่เด็กได้สำเร็จ คือ ครู จีราวุฒิ ชำนาญนา หรือครูหวีแห่งโรงเรียนบ้านบุโบย ที่ทราบเรื่องโครงการปุ๋ยราปนจากแกนนำคนหนึ่งของกลุ่มฯ ครูหวีจึงใช้ วิชาการงานอาชีพและเทคโนโลยีของเด็กนักเรียนชั้นประถมปีที่ 6 เป็นโอกาสในการทำกิจกรรม "ร่วมเรียนรู้ ภูมิปัญญาการทำปุ๋ยหมักราปน ชุมชนบ้านบุโบย" ขึ้นมาเพื่อให้สมาชิกกลุ่มปุ๋ยราปนได้ถ่ายทอดภูมิปัญญา การทำปุ๋ยหมักราปนให้เด็กๆ ได้เรียนรู้ และสามารถทำใช้เองได้ทั้งที่โรงเรียนและที่บ้าน

กิจกรรมนี้มีครูและนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านบุโบยเข้าร่วมจำนวน 22 คน โดยมีสมาชิกกลุ่มปุ๋ยราปนเป็นผู้ให้ความรู้แก่เด็กๆ เริ่มจาก ของป๊ะชะเหร็นประธานกลุ่มปุ๋ยราปน บรรยายถึงส่วนผสมของปุ๋ยราปน และสาธิตขั้นตอนการผสมปุ๋ยแล้วให้นักเรียนได้ลงมือคลุกเคล้าส่วนผสมเหล่านั้นด้วยตัวเอง ขณะที่นักเรียนอีกส่วน

หนึ่งก็มาดูวิธีการผสมน้ำที่จะใช้รดบนกองปุ๋ยเพื่อเร่งการย่อยสลายของปุ๋ย ซึ่งเป็นส่วนผสมของกากน้ำตาล และสารเร่งการย่อยสลายที่ได้จากสำนักงานพัฒนาที่ดิน ชาวบ้านเรียกสารเร่งย่อยนี้สั้นๆ ว่า พทด. 1

วันนั้นเด็กๆ ได้เรียนรู้ผ่านการทำจริง แม้จะสกปรกเลอะเทอะกันไปบ้าง แต่พวกเขาก็สนุกสนานกันมาก เด็กๆ จดบันทึกสูตรและขั้นตอนการทำปุ๋ยหมักราปน ประกอบกับเสียงเฮฮาระหว่างที่ทำกิจกรรมร่วมกับสมาชิกกลุ่มปุ๋ยราปน

สูตรหลากหลาย ยังไม่ลงตัว

แม้ราปนจะแสดงผลว่าทำให้พืชงอกงามและให้ผลดี แต่ชาวบ้านก็ไม่แน่ชัดว่าราปนนั้นมีคุณสมบัติเป็นปุ๋ย คือ มีธาตุอาหารที่เหมาะสมแก่พืชจริงๆ หรือเพียงเป็นตัวดูดซับธาตุอาหารที่มีอยู่ในบริเวณนั้นให้อยู่กับพืชนานๆ หรือเพียงเป็นตัวซับน้ำให้กับพืชเท่านั้น อย่างไรก็ตาม แม้ยังไม่รู้ว่าในราปนประกอบด้วยอะไรบ้าง ชาวบ้านก็ทดลองหมักปุ๋ยราปนจากส่วนผสมที่แตกต่างกันอยู่บ้าง เช่น

บอร์ดความรู้เรื่องราปน ฝีมือเด็กๆ ในชุมชน

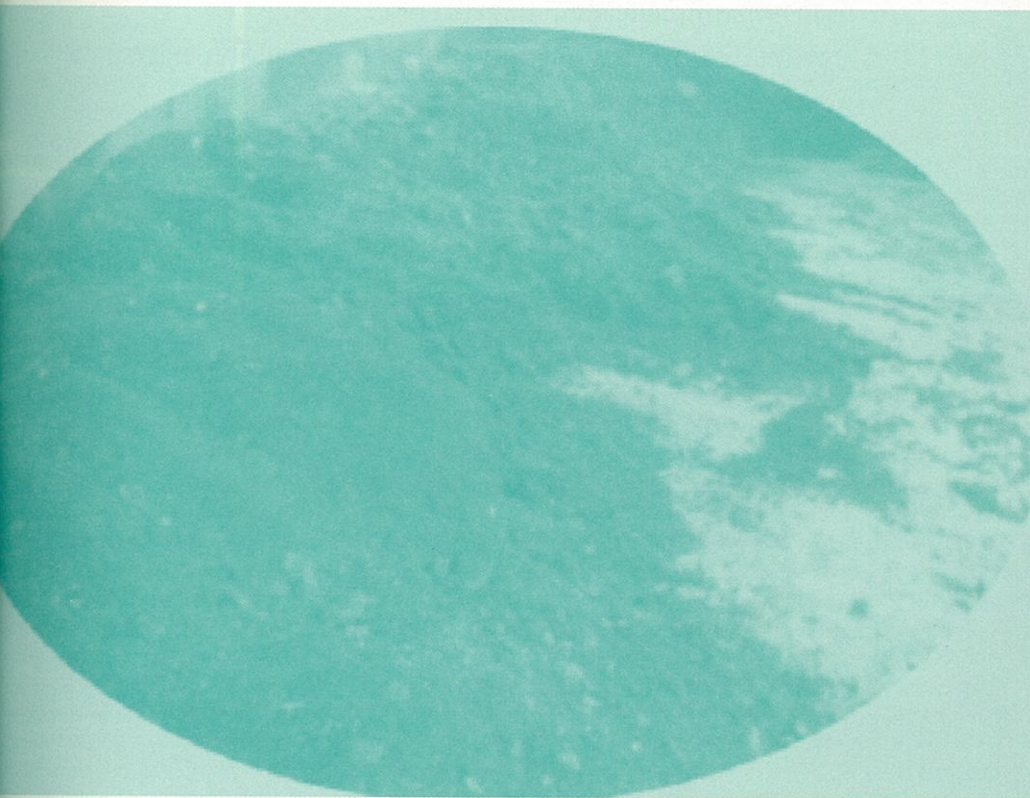

สูตร 1:1 ใช้สัดส่วนระหว่างราปน กับมูลสัตว์เท่ากัน คือ 1 ต่อ 1 มีขั้นตอนการทำดังนี้

- ราปน 8 กระสอบ เทลงบนพื้นในโรงเรือน เกลี่ยให้เสมอกัน
- มูลสัตว์ 8 กระสอบ (ใช้มูลสัตว์มากกว่า 1 ชนิดผสมกันได้) เทบนชั้นราปน แล้วเกลี่ยให้เสมอกัน
- ทำ 2 ขั้นตอนข้างต้น อีก 3 รอบ
- ผสมน้ำ 100 ลิตร, กากน้ำตาล 20 ลิตร, สารเร่งการย่อยสลาย พทด.1 สองซอง คนให้เข้ากัน แล้วรดปุ๋ยที่ผสมแล้วด้วยบัวรดน้ำปริมาณครึ่งหนึ่งของน้ำที่ผสมแล้ว
- นำราปนอีก 8 กระสอบมาเทคลุมชั้นปุ๋ยที่เพิ่งรดน้ำไป แล้วรดน้ำส่วนที่เหลือทั้งหมด
- คลุมปุ๋ยโดยรอบด้วยกระสอบ

สูตร 2:1 สูตรนี้ใช้ราปน 2 ส่วน ต่อมูลสัตว์ 1 ส่วน มีขั้นตอนการทำดังนี้
ใช้ราปน 2 ส่วน ต่อ มูลวัว 1 ส่วนแล้วหมักไว้นานๆ โดยไม่ต้องใช้กากน้ำตาลหรือ

" ราปน.....ทำให้พืชงอกงาม....แต่ชาวบ้านก็ไม่แน่ชัดว่า ราปนนั้นมีคุณสมบัติเป็นปุ๋ย........หรือเพียงเป็นตัวดูดซับธาตุอาหาร.......หรือเพียงเป็นตัวซับน้ำให้กับพืชเท่านั้น "

สารเร่งใดๆ ทั้งสิ้น หรือบางคนต้องการใช้ปุ๋ยเร็ว ก็ราดกากน้ำตาลและสารเร่งการย่อยสลาย ส่วนวิธีทำก็ทำนองเดียวกันกับสูตรแรก คือ ผสมกับมูลวัวเป็นชั้นๆ สลับไปกับชั้นราปน การทดสอบว่าปุ๋ยหมักราปนได้ที่แล้วหรือไม่ คือ ขยำเนื้อปุ๋ยแล้วได้เนื้อเนียน ร่วน ไม่ติดมือ

กระบวนการขับเคลื่อน

1. การจัดเวทีประชาคมในชุมชน
2. การรวมกลุ่มกัน เริ่มแรกมีสมาชิกจำนวน 22 คน
3. กลุ่มได้กำหนดกติการ่วมกัน
4. กลุ่มได้ส่งตัวอย่างราปนไปตรวจสอบสัดส่วนของธาตุอาหาร
5. ศึกษาดูงาน
6. การถ่ายทอดภูมปัญญาสู่ชุมชนและเยาวชน
7. ขอจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน

"นักวิทยาศาสตร์" แห่งบุโบย

"ในอดีต ใช้ราปนใส่ให้ดินหายจืด สังเกตว่า ดินที่น้ำขังนานๆ มักจืด .....ที่จริงเป็นการค้นพบโดยบังเอิญ ที่เอาถุงราปนไปตั้งที่โคนต้นพืช ไม่ทันใส่ปุ๋ย เพียงน้ำชะกระสอบปุ๋ยซึมลงดินบางส่วน ก็เห็นว่าต้นงามผิดตา ขึ้นกว่าต้นอื่นๆ แต่บางคนก็เอาไปทดลองกับพืชที่ปลูก แล้วเห็นผลเช่นเดียวกัน" (ป๊ะ สุหรีย์)

"ราปนมีความร่วนเหมือนดินขุยไผ่ ที่เขาทำขายทั่วไป ทั้งยังมีส่วนผสมของเปลือกหอย เปลือกปู เปลือกกุ้งด้วย มี ไคโตซาน หรือปูแดง ดินใบไม้ผุ ที่เรียกว่า ฮิวมัส (Humus)" (นางสะหยน อุมาจิ อดีตครู)

"ประโยชน์ ของราปน คือ ทำให้พืชใบเขียวดี ต้นก็งาม เก็บผลผลิตได้นานกว่า รสชาติดีกว่า ดินร่วน ช่วยระบายน้ำ" (นายชะเหร็น สันมาแอ)

อาจด้วยวิถีธรรมชาติที่สงบทำให้คนในบ้านบุโบยจำนวนหนึ่งช่างสังเกต และมีความเป็นนักทดลอง ดังเช่น **ป๊ะสุหรีย์** หรือ **มนตรี อุมาจิ** ที่เพาะต้นกล้าพริกขาย ในช่วงต้นๆ ที่หน่วยงานด้านการเกษตรมาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพริก กล้าพริกที่ขายเพียงต้นละ 2 บาท ของป๊ะสุหรีย์ แข็งแรง ปลูกแล้วมีโอกาสรอดสูง ช่วงที่พริกเป็นที่นิยมปลูกกันมาก กล้าพริกของป๊ะสุหรีย์ ขายดีมาก จนขาดแคลนหน้าดินที่นำมาใส่ถุงเพื่อเพาะพริก เพราะหากอาศัยขุดเอาหน้าดินข้างบ้านมากๆ ก็จะเสียหน้าดินไป มีผลกระทบต่อพืชรอบบ้านที่ปลูกอยู่เดิม ป๊ะสุหรีย์ เลยทดลองเอาราปนล้วนๆ ที่ตักมาจากหาดใส่ถุงเพาะพริกแทนดิน พบว่า ต้นกล้าพริกขึ้นงอกงามดี

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างที่สะท้อนความช่างสังเกต ชอบพลิกแพลง และช่างดัดแปลงของชาวบ้านบุโบย คือ การทำปุ๋ยสูตรประยุกต์ของป๊ะชะเหร็น ที่ไม่ใช้เพียงราปนกับมูลสัตว์เท่านั้น หากในการทำปุ๋ย 1 ตัน ป๊ะชะเหร็น ได้เพิ่มกากน้ำตาล 10 กิโลกรัม และเติมสารเร่งการย่อย พทด. 1 อีก 1 ซอง ซึ่งสาร พทด. 1 นี้สามารถขอรับได้จากสำนักงานพัฒนาที่ดิน

นอกจากการพลิกแพลงดัดแปลงสูตรแล้ว ป๊ะชะเหร็นยังประยุกติวิธีหมักปุ๋ยให้ทุ่นแรงอีกด้วย โดยการเลี้ยงวัว 4 ตัวไว้ในคอก ที่มีราปนปูทับบนพื้นคอก แล้วปล่อยให้วัวถ่ายลงบนพื้นราปน หมั่นราดกากน้ำตาลแล้วโรยราปนอีกชั้น ก่อนปล่อยให้วัวถ่ายมูลทับลงไปเรื่อยๆ ทำสลับกันไปเช่นนี้จนได้ชั้นปุ๋ยหนาพอ จึงโกยเอาปุ๋ยหมักออกมาใช้งาน ป๊ะชะเหร็น บอกว่าการย่ำเดินของวัวจะช่วยคลุกเคล้าปุ๋ยให้ผสมกันดีขึ้น ส่วนการราดกากน้ำตาลลงบนหญ้าที่ให้วัวกิน ซึ่งไปเพิ่มความหวานของหญ้า ทำให้วัวยิ่งชอบกินหญ้านั้นมาก และเศษหญ้าที่เหลือก็คลุกเคล้าผสมไปกับปุ๋ยได้อีกด้วย

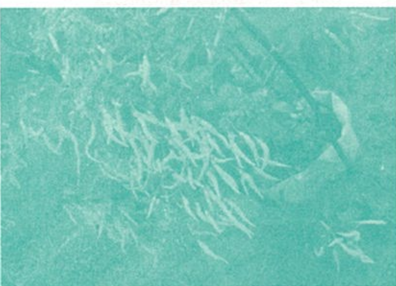
ราปน ..... ปนกับได้หลายเรื่อง

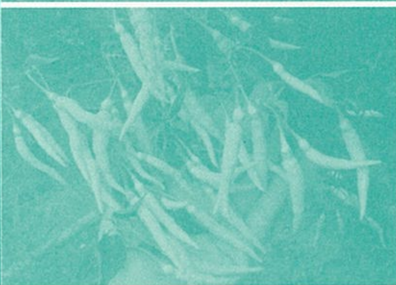
แม้ราปนจะเริ่มจากการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เพื่อลดต้นทุนการเพาะปลูกในการซื้อปุ๋ยเคมี แต่เมื่อมองลึกลงไป จะเห็นว่าราปนสามารถเชื่อมโยงไปสู่ประโยชน์ด้านอื่นๆ ได้อีก เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม และการอนุรักษ์ป่าชายเลน

ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

ดังกล่าวแล้วว่า บ้านบุโบย แม้เป็นชุมชนประมงชายฝั่ง แต่ด้วยสถานการณ์ที่ทรัพยากรทางทะเลร่อยหรอลงทุกวัน ขณะที่ต้นทุนการออกทะเลกลับเพิ่มขึ้นตามราคาน้ำมันที่สูงขึ้น ทำให้คนบ้านบุโบยต้องหันมาทำการเกษตรมากขึ้น ปุ๋ยจึงเป็นต้นทุนสำคัญในการปลูกพืช เมื่อชาวบ้านได้ใช้ราปนแทนปุ๋ยเคมี หรือใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมี ก็พบว่าสามารถลดต้นทุนการเพาะปลูกลงได้มาก

ป๊ะชะเหร็น หรือ ชะเหร็น สันมาแอ ชาวประมงผู้ผันตัวเองมาปลูกพริกอย่างจริงจัง จนอาชีพประมงกลายเป็นอาชีพรองไป ป๊ะชะเหร็นปลูกพริกมากจนสามารถใช้รายได้จากการขายพริกสดเลี้ยงครอบครัว 4 ชีวิตได้อย่างดี รวมทั้งซื้อรถกระบะใหม่เอี่ยมได้ 1 คัน จากรายได้ของการขายพริกในเวลาเพียงปีเดียว

“

ปุ๋ยหมักราปนนั้น มีส่วนผสมของมูลวัวด้วย ซึ่งประจวบเหมาะกับที่บ้านบุโบยกำลังมีปัญหามูลวัวเต็มชุมชน

”

ประโยชน์ด้านสิ่งแวดล้อม

บนเส้นทางการทดลองใช้ปุ๋ยราปนอย่างจริงจัง ชาวบ้านตั้งข้อสังเกตว่า ปุ๋ยเคมีนั้นนอกจากแพงแล้วยังใช้หมดเร็วด้วย กล่าวคือ พืชดูดกินเร็วใส่แล้วจึงหมดเร็ว หากใส่ปุ๋ยเคมีแล้วฝนตกน้ำฝนจะชะปุ๋ยไปอย่างรวดเร็ว เหมือน “เอาเงินไปละลายน้ำ” นอกจากนี้ ยังพบว่าการใช้ปุ๋ยเคมีนานๆ ทำให้ดินเสื่อม และแข็งกระด้าง แต่พอหันมาใช้ราปนเพียงปีเดียวดินก็กลับร่วนซุยได้อีก

เนื่องจากปุ๋ยหมักราปนนั้น มีส่วนผสมของมูลวัวด้วย ซึ่งประจวบเหมาะกับที่บ้านบุโบยกำลังมีปัญหามูลวัวเต็มชุมชน ทำให้ทัศนียภาพบนถนนในชุมชนไม่น่ามอง ขณะที่กระแสหมู่บ้านท่องเที่ยว กระแสโฮมสเตย์กำลังเป็นที่กล่าวถึงใน จ.สตูล ชาวบ้านหลายคนบ่นว่าบ้านบุโบยไม่มีทางเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวได้ หากมูลวัวยังเกลื่อนหมู่บ้านอยู่เช่นนี้

อย่างไรก็ตาม แม้มูลวัวจะเป็นวัตถุดิบที่หาได้ในชุมชน แต่ยังมีความยากในการเก็บมูลวัว กล่าวคือ ช่วงกลางคืนวัวชอบไปนอนที่ชายหาด และถ่ายมูลไว้ตามชายหาด พอน้ำขึ้น–น้ำลงมูลวัวจะถูกน้ำพัดหายไปหมด ต้องรอวันที่น้ำนิ่งหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “น้ำตาย” คือ น้ำขึ้น-ลงไม่สูงมาก จึงเหลือมูลวัวตามชายหาดให้เก็บได้บ้าง ทำให้การใช้มูลวัวจากชุมชนเพื่อทำปุ๋ยหมักราปนยังไม่เป็นจริงนัก ชาวบ้านจึงนิยมไปซื้อมูลวัวมาจากบ้านบ่อ 7 ลูก หมู่บ้านติดกันกับบ้านบุโบย เพราะที่นั่นเลี้ยงวัวพันธุ์ในคอก

นอกจากมูลวัวตามชายหาดและบนทางเดินในชุมชน ที่ทำลายทัศนียภาพบ้านบุโบยแล้ว ที่นี่ยังมีขยะเปลือกปู เปลือกกุ้ง และก้างปลา ที่ได้จากการแปรรูปสัตว์น้ำ เช่น การต้มและแกะเนื้อปู จนไปถึงขยะเปียกจากครัวเรือน ที่อาจใช้ผสมทำปุ๋ยหมักราปนได้ด้วย หากมีการณรงค์เรื่องนี้จริงจัง ก็จะได้ประโยชน์ทั้งการกำจัดขยะ และการได้วัตถุดิบทำปุ๋ยหมักไปพร้อมๆ กันด้วย

ประโยชน์ด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลน

ทางกลุ่มฯ โดยการประสานงานของบัณฑิตอาสา ได้ส่งตัวอย่างราปนไปวิเคราะห์ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ได้ผลว่า ราปนเกิดจากเศษซากพืชจากป่าโกงกางที่ยังมีอุดมสมบูรณ์ในท้องทะเลแถบนี้ หากปุ๋ยราปนสร้างประโยชน์ให้คนในชุมชน และคนในละแวกหมู่บ้านใกล้เคียงได้จริง ก็ควรมีการเชื่อมโยงระหว่างการใช้ประโยชน์จากปุ๋ยราปนกับการดำรงอยู่ของป่าชายเลน ซึ่งมีความสำคัญต่อระบบนิเวศน์หลายประการ นอกจากการให้เศษไม้มาเป็นราปนแล้ว ประเด็นการอนุรักษ์ป่าชายเลน จึงสามารถเชื่อมร้อยกับการใช้ประโยชน์จากปุ๋ยราปนได้อย่างใกล้ชิด

ข้อท้าทาย

แม้แกนนำชาวบ้านส่วนหนึ่งจะเห็นคุณค่าของราปน และมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาราปนให้เกิดประโยชน์กับชุมชนให้มากขึ้นไปอีก รวมทั้งกระแสการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่เติบโตขึ้นมาก ทุกวันนี้เพียงได้ยินว่ามีกลุ่มทำปุ๋ยหมักราปนที่บ้านบุโบย ก็มีคนนอกชุมชนมาสั่งซื้อปุ๋ยเพื่อเอาไปใส่สวนปาล์มแล้ว แต่บนเส้นทางของการบริหารจัดการกลุ่ม และการพัฒนาความรู้เรื่องการทำปุ๋ยหมักราปนนั้น ยังมีข้อท้าทายบางประการที่กลุ่มฯ ต้องช่วยกันข้ามผ่านและร่วมกันขับเคลื่อนให้ไปถึงจุดหมาย

การบริหารจัดการกลุ่ม

ด้วยพื้นฐานการเป็นชุมชนประมงชายฝั่ง ที่เติบโตมาจากวิถีพอเพียง และการทำงานตามลำพังหรือใช้เฉพาะแรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก หากมีการทำกิจกรรมร่วมกันบ้างก็เพียงระยะสั้นๆ เช่น การร่วมกันออกทะเลบางครั้งสำหรับบางคน ซึ่งการบริหารจัดการก็ไม่ซับซ้อนเพียงหารต้นทุน หารกำไรกันเท่านั้นเอง

แม้ชาวบ้านบุโบยจะมีการรวมกลุ่มกันบ้างในงานสังคม งานบำเพ็ญประโยชน์ แต่ก็เป็นการรวมกลุ่มกันระยะสั้นๆ ไม่ต้องการการจัดการมากมายนัก และไม่ค่อยมีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง วิธีคิดเรื่องการมารวมตัวกันทำงานอย่างต่อเนื่อง ต้องอดทน ต้องรอคอย ต้องประสาน ต้องหาข้อสรุปเมื่อมีความเห็นต่าง จึงอาจไม่ใช่ทักษะดั้งเดิมของชุมชนประมงพื้นบ้าน ประกอบกับครั้งหนึ่งในอดีต ชุมชนเคยมีประสบการณ์การทำงานกลุ่ม เรื่องแพชุมชน ที่อาจด้วยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือความอ่อนประสบการณ์ในการบริหารจัดการเอกสารการเงิน ทำให้เกิดข้อคลางแคลงเรื่องความโปร่งใสทางการเงิน จนกลายเป็นความฝังใจด้านลบต่อการรวมกลุ่มไปเลย

> “ ด้วยพื้นฐานการเป็นชุมชนประมงชายฝั่ง ที่เติบโตมาจากวิถีพอเพียง ....
>
> วิธีคิดเรื่องการมารวมตัวกันทำงานอย่างต่อเนื่อง ต้องอดทน ต้องรอคอย ต้องประสาน ......จึงอาจไม่ใช่ทักษะดั้งเดิมของชุมชนประมงพื้นบ้าน ”

การรวมตัวกันเป็นกลุ่มทำปุ๋ยราปนถือเป็นงานรอง สมาชิกแต่ละคนต่างมีภาระงานหลักอยู่แล้ว ทำให้อาจมีเวลาว่างไม่พร้อมเพรียงกันในการมาร่วมกันทำงานกลุ่มฯ หากไม่มีการจัดการที่เหมาะสม ก็อาจบั่นทอนความกระตือรือร้นในการทำงานกลุ่มฯ ของสมาชิกคนอื่นๆ ได้ ทางออกหนึ่งในการป้องกันปัญหานี้ จึงอาจต้องคิดเรื่องการลงหุ้นของสมาชิกกลุ่มทุกคน และการให้ค่าตอบแทนแก่สมาชิกที่มาร่วมแรงกันทำปุ๋ยแต่ละครั้ง ส่วนคนที่ไม่ได้มาร่วมทำงานก็ได้เพียงเงินปันผลตามหุ้นที่ลง ทั้งนี้ เพื่อยุติความรู้สึกว่าตนทำงานมากกว่าคนอื่นแต่ได้ผลตอบแทนเท่ากัน

บัณฑิตอาสาใช้เวลาหลายเดือนทำงานร่วมกับกลุ่มปุ๋ยหมักราปน เพื่อวางแผนการทำงาน และออกข้อระเบียบต่างๆ ของกลุ่มฯ ซึ่งความเข้าใจในเรื่องการจัดการที่ละเอียดอ่อนเหล่านี้ ล้วนต้องเรียนรู้ผ่านการทำงานจริงทั้งสิ้น ทางโครงการบัณฑิตอาสาจึงได้ส่งบัณฑิตอาสารุ่นต่อมาลงพื้นที่บ้านบุโบยอีกคนในปี 2554 นี้ เพื่อสานต่องานสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มปุ๋ยหมักราปน

การกระจายผลประโยชน์

เนื่องจากราปนเป็นของส่วนรวม เป็นทรัพย์จากพระเจ้า การเอาราปนมาเป็นประโยชน์แค่เพียงคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง อาจไม่เป็นธรรมกับคนที่เหลือ โจทย์ของกลุ่มปุ๋ยหมักราปน คือ ทำอย่างไรให้ประโยชน์ที่เกิดจากการทำปุ๋ยหมักนี้ ได้กระจายไปสู่ชุมชนโดยรวม

การยกฐานะกลุ่มฯ ให้เป็นวิสาหกิจชุมชนดูจะเป็นทางเลือกหนึ่ง เพื่อให้มีสถานะสำหรับการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ในการต่อยอดการผลิตให้ได้มาตรฐานและครบวงจรขึ้น และเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่กว้างขวางขึ้นในชุมชน ซึ่งทราบว่าขณะนี้กำลังอยู่ในช่วงดำเนินการขอจดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชนอยู่ แต่ระหว่างที่รอนี้ กลุ่มฯ อาจพิจารณารูปแบบอื่นๆ ในการกระจาบผลประโยชน์ให้กับชุมชน เช่น ตัดส่วนหนึ่งของกำไรกลุ่มฯ ไปจัดสวัสดิการให้คนด้อยโอกาสในชุมชน หรือแบ่งการจ้างงานในกระบวนการทำปุ๋ยหมักราปนให้กับคนด้อยโอกาสในชุมชน เป็นต้น

ทิศทางต่อไปของราปน

ก่อนโครงการบัณฑิตอาสา ทุกคนในบ้านบุโบยอาจรู้จักขี้ราปน แต่คนที่สนใจและเอาราปนไปใช้ประโยชน์นั้นยังมีไม่มากนักเมื่อเทียบกับสัดส่วนคนทั้ง

ชุมชน และคนที่สนใจราปนเหล่านั้นก็ทดลองทำกันเองแบบลองผิดลองถูก ไม่มีพื้นที่ให้ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ผลการทดลองใช้กัน พอมีโครงการบัณฑิตอาสาเข้าไปในพื้นที่ และให้ความสนใจศึกษาราปน มีการสอบถามชาวบ้าน จน **มะอะห์ หรือ หารีอ๊ะ ติงสง่า** แกนนำตามธรรมชาติคนหนึ่งของชุมชน กล่าวว่า *"ราปน เป็นของที่มีอยู่ในบ้านเรา แต่พวกเราไม่ได้ใช้ประโยชน์จากมันเท่าที่ควร แต่บัณฑิตอาสาเป็นคนนอกแท้ๆ ที่เข้ามาในชุมชน กลับให้ความสนใจ มาศึกษาเพื่อพัฒนาบ้านเรา"* ทำให้เธอตั้งใจและบอกกับตัวเองว่า ถึงแม้จะไม่มีบัณฑิตอาสาในอนาคต เธอก็จะพยายามผลักดันเรื่องราปนให้พัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นให้ได้

ที่ผ่านมา กลุ่มปุ๋ยราปนได้ไปมีสัมพันธ์กับเด็กในโรงเรียนบ้านบุโบยแล้ว ผ่านครูจีราวุฒิ ชำนาญนา ซึ่งอาจผลักดันต่อให้เกิดกลุ่มราปนในโรงเรียนก็เป็นได้ โดยเป็นกิจกรรมหนึ่งของเด็ก หรือตั้งเป็นชมรมปุ๋ยหมักราปนในโรงเรียนขึ้น ซึ่งอาจนำไปสู่การสร้างรายได้ สร้างอาชีพให้กับเด็กเมื่อเรียนจบแล้วก็ได้

นอกจากนี้ การต่อยอด หรือขยายผลราปนให้เป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ เช่น ถ่านอัดแท่ง ก็มีความเป็นไปได้ แกนนำกลุ่มปุ๋ยไม่กังวลเรื่องเรื่องตลาดถ่านอัดแท่ง เพราะคนมุสลิมนิยมกินไก่ย่าง ซึ่งต้องใช้ถ่านในการย่าง จึงมั่นใจว่ามีตลาดรับซื้อแน่นอน เฉพาะที่ตัวเมืองละงูหรือในตัวจังหวัดสตูลก็เพียงพอแล้ว ซึ่งการทำถ่านอัดแท่งนี้อาจสามารถขอการสนับสนุนเตาประหยัดพลังงานจากกรมพลังงานได้อีกด้วย (ดูประสบการณ์จากบ้านนายอดทอง เรื่อง โครงการทำกระดาษจากทางจาก)

ผลการดำเนินงาน

1. คนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (ราปน) ในชุมชน และลดต้นทุนในการทำเกษตร

2. ชุมชนได้รับความร่วมมือที่จากหน่วยงานต่างๆ

3. นักเรียนและชาวบ้านได้เรียนรู้ เกิดความรักและหวงแหนภูมิปัญญาของท้องถิ่นตน

4. ช่วยฟื้นฟูสภาพดินให้ร่วนซุย

5. ผลผลิตที่ได้ออกมามีรสชาติดี ให้ผลผลิตนาน ปลอดสารพิษ ได้ราคาดีเป็นที่ต้องการของตลาด

6. กลุ่มมีตลาดรองรับผลิตภัณฑ์

7. แก้ปัญหามูลวัวในชุมชน นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์

8. สามารถพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชนได้ และยังมีอาชีพให้กับผู้ด้อยโอกาสได้เข้ามาทำงานในกลุ่มได้

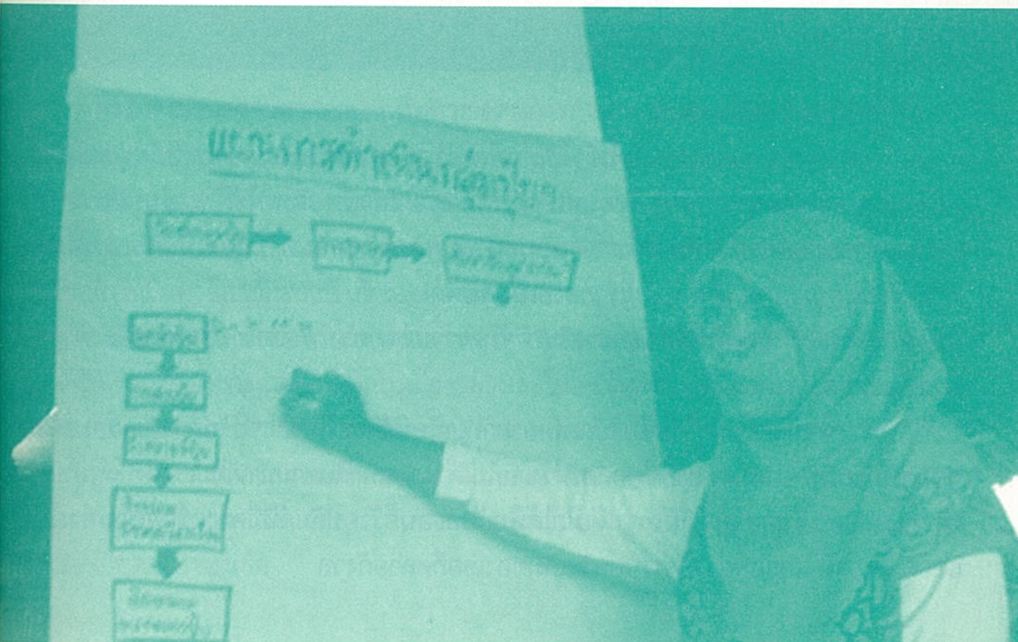

ปริญญาบัณฑิตอาสา จากมหาวิทยาลัยแห่งที่สอง

“ขอบคุณมากๆ ค่ะ ที่คัดเลือกให้หนูมาเป็น บัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ รุ่นที่ 6 และได้มาอยู่ที่ชุมชนบ้านบุโบย ที่นี่เป็นมหาวิทยาลัยแห่งที่สองที่สอนหนูในทุกเรื่องค่ะ” (กูอานีซ๊ะ รงโซะ บัณฑิตอาสา)

กูอานีซ๊ะ รงโซะ หรือ เตาะห์ จบเอกภาษามลายู จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เตาะห์ มาจากจังหวัดยะลา จังหวัดเดียวในภาคใต้ที่ไม่ติดทะเล สู่หมู่บ้านเล็กๆ ชายฝั่งทะเล มาทำโครงการบัณฑิตอาสา ที่ทำให้เธอต้องคลุกคลีอยู่ริมทะเล กับสิ่งที่ทับถมอยู่บนชายหาด.... ขี้ราปน !

1 ปี ที่เธอจากบ้านเกิดและพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ที่คุ้นเคยเพื่อมาทำงานกับชุมชนประมงชายฝั่ง ที่บ้านบุโบย อ. ละงู จ. สตูล แห่งนี้ ถือเป็นก้าวการเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่สำหรับชีวิตเธอ ประสบการณ์ที่เธอสะสมใน 1 ปี กับโครงการบัณฑิตอาสานั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพหลายประการในตัวเธอ

ยิ้มไว้ก่อน พี่เลี้ยงสอน

"เมื่อก่อนเตาะห์เป็นคนค่อนข้างมีโลกส่วนตัวสูง หลายคนจะมองว่าเราหยิ่งเพราะเป็นคนพูดน้อย จะพูดมากหรือสนิทกับคนที่เราสนิทหรือรู้จักเท่านั้น แต่พอได้เข้ามาในชุมชน อาจเพราะสภาพแวดล้อมด้วยที่ทำให้เรามาพบกับครอบครัวที่ดี ชุมชนที่ยิ้มแย้มเป็นกันเอง เอ็นดูเราเหมือนลูกหลานคนหนึ่ง ทำให้เรากลายเป็นคนพูดเยอะขึ้น ยิ้มเก่งขึ้น กล้าพูด กล้าทักทายแม้คนไม่รู้จัก เข้ากับผู้อื่นได้ดีขึ้นกว่าเดิม อยู่ในความแตกต่างได้ มีความอดทนต่อสิ่งต่างๆ มากขึ้นกว่าเดิม" (กูอานีซ๊ะ รงโซะ)

แรกลงชุมชนใหม่ๆ ไม่เพียงบัณฑิตอาสาเท่านั้นที่กังวลเรื่องการปรับตัว แม้ครอบครัวของเธอ กระทั่งพ่อ-แม่ ตา-ยาย ก็อดเป็นห่วงเธอไม่ได้ ทุกคนพากันตามมาเยี่ยมเธอถึงบ้านบุโบยเพื่อดูว่าเธออยู่ กินอย่างไร กับใคร แต่เมื่อได้พบกับครอบครัวอุปถัมภ์ที่มีความรัก ความห่วงใยและดูแลเอาใจใส่เธออย่างดี ครอบครัวเดิมของเธอก็คลายกังวล

> “
> รู้สึกว่าตัวเองมีความเป็นผู้ใหญ่มากขึ้นกว่าเดิม ได้รับความไว้วางใจในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ มากขึ้นกว่าเดิม เช่น กล้าที่จะเดินทางไปไหนคนเดียวได้ และมีทักษะด้านการประสานงานดีขึ้น
> ”

ก้าวที่เติบโตขึ้น

ยะลา แม้ชื่อว่าอยู่ในภาคใต้ แต่คนจากตัวเมืองยะลานั้น มักพูดภาษากลางกันหรือภาษามลายูถิ่นไปเลย ขณะที่บุโบย พื้นที่โครงการของเธอ ชาวบ้านพูดภาษาถิ่นใต้ทุกคน และแทบไม่พูดมลายูถิ่นกันเลย ช่วงแรก เตาะห์ จึงค่อนข้างขาดความมั่นใจในการพูดในที่สาธารณะ เมื่อต้องพูดกับที่ประชุม เตาะห์ รู้สึกตื่นเต้น ประหม่า มือเท้าเย็น จนบางครั้งต้องขอให้พี่เลี้ยงในพื้นที่ช่วยยืนเป็นกำลังใจใกล้ตัว เธอเองก็ยอมรับว่า *“เดิมเป็นคนที่ไม่กล้าพูดในที่สาธารณะ ไม่มีความมั่นใจ แต่เมื่อได้ลองทำบ่อยๆ ด้วยสถานการณ์บังคับและสมัครใจ ทำให้ตอนนี้กล้านำเสนอ ไม่กลัว และสามารถนำเสนอเป็นระบบมากขึ้น”*

การก้าวผ่านความยากลำบากที่พบระหว่างการดำเนินโครงการ ทำให้เตาะห์ *“รู้สึกว่าตัวเองมีความเป็นผู้ใหญ่มากขึ้นกว่าเดิม ได้รับความไว้วางใจในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ มากขึ้นกว่าเดิม เช่น กล้าที่จะเดินทางไปไหนคนเดียวได้ และมีทักษะด้านการประสานงานดีขึ้น เนื่องจากการทำงานที่ต้องประสานงานหลายฝ่าย เช่น ชาวบ้าน แกนนำ เกษตรอำเภอ และนักวิชาการในมหาวิทยาลัย”*

หนึ่งปีที่บุโบย นอกจากจะทำให้ เตาะห์ มีทักษะทางสังคมและความมั่นใจที่พัฒนาขึ้น เธอยังได้เรียนรู้เรื่องการเกษตรที่เด็กในเมืองอย่างเธอไม่เคยรู้มาก่อน เช่น การปลูกผักสวนครัว การปลูกแตงโม เป็นต้น เนื่องจากคลุกคลีอยู่กับเกษตรกร ได้ยินได้ฟังเรื่องการทำเกษตรกันมาก ทำให้ เตาะห์ รู้สึกรักและเห็นความสำคัญของอาชีพการเกษตรขึ้น จนถือเป็นกำไรชีวิตของเธอ ที่ได้ทำโครงการนี้ ที่อาจเป็นประโยชน์ในวันหน้าของทั้งอาชีพ การงาน และการดำเนินชีวิตต่อไปของเธอ

ภาคผนวก

รายนามผู้ให้ข้อมูล

นางไหมมูน๊ะ สาเบต

นางหารีอ๊ะ ติงสง่า

นางคอดียะ พูนขาว

นางฉ้อน พูนขาว

นางรุ่งรัตน์ จิมาร

นายชะเหรี่น สันมาแอ ประธานกลุ่มปุ๋ยหมักราปน

ครูจีราวุฒิ ชำนาญนา

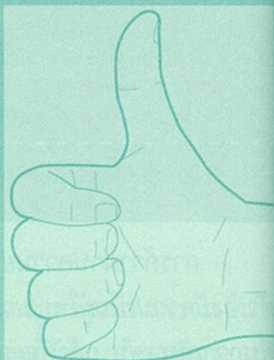
นายมนตรี อุมาจิ

นางสะหยน อุมาจิ

ด.ช.สลามัด จิตรหลัง

ด.ญ.รัตติกาล วังทิพย์

กูอานีซ๊ะ รงโซะ บัณฑิตอาสา รุ่น 6

น้ำใจบุโบย

ชุมชนชายทะเลแห่งนี้แปลกกว่าที่เคยพบเห็นมาตั้งแต่มีฝูงวัวลงเล่นน้ำทะเลทุกเย็นจนกระทั่งช่วงกลางคืนวัวก็ยังปักหลักพักค้างกันที่ชายหาดหรือหาดทรายที่มีต้นไม้ที่ไม่ใช่พืชชายหาดแต่เติบโตงอกงามได้ดีเช่นมะละกอ แตงโม หรือนาข้าวที่ห่างจากชายหาดเพียงถนนเล็กๆ กั้นกลาง

บ้านบุโบยชุมชนชายฝั่งขนาดเล็กของอ.ละงูจ.สตูลชื่อชุมชนว่าแปลกหูแล้ว แต่ที่แปลกสุด คือ ขี้ราปน ขุมทรัพย์สีนิลของบ้านบุโบย ที่เสมือนของกำนัลจากพระเจ้าที่ใช้ไม่มีวันหมด

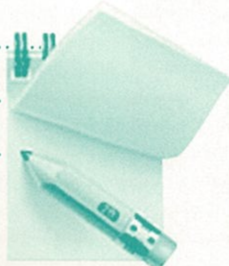
ขอบคุณ กลุ่มปุ๋ยหมักราปน และบัณฑิตอาสา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ภูอานีซ๊ะรงโซะที่ทำให้เรื่องราวของบ้านบุโบยได้เป็นที่รู้จักของภายนอกผ่านโครงการ"ศึกษาและส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักแห้งจากราปน"

ซาบซึ้งในน้ำใจของครอบครัว คอดียะพูนขาวแกนนำตามธรรมชาติคนสำคัญของบ้านบุโบยในการให้ที่พักพิงยานพาหนะข้อมูลและแน่นอนปูปลาสดๆพร้อมแกงส้มอร่อยช่วงพักพิงในชุมชนเพื่อสังเกตเก็บซับเรื่องราวและบรรยากาศของชุมชน รวมทั้งทำความรู้จักกับ *ราปน....ขุมทรัพย์แห่งบ้านบุโบย*

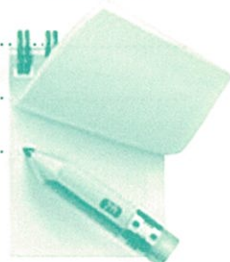
พิกุล สิทธิประเสริฐกุล
หน้าฝน กลางปี 2554

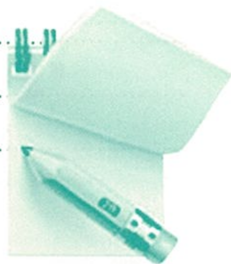
บันทึก

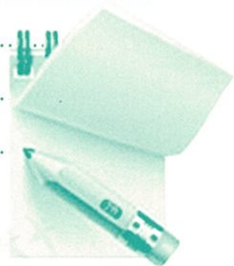
บันทึก

บันทึก

บันทึก

ขุมทรัพย์แห่งบ้านบุโบย

อาจจะด้วยความพิเศษของชายหาดและแรงซัดสาดของคลื่นลมของบ้านบุโบย ต.แหลมสน อ.ละงู จ.สตูล ที่พัดพาเอาเศษอินทรีย์วัตถุเปื่อยยุ่ยมาเกยหาดยาวหลายร้อยเมตร ที่คนพื้นถิ่นเรียกสิ่งนี้ว่า 'ขี้ราปน' และยอมรับกันดีว่ามีคุณค่ามากมายในฐานะปุ๋ยอินทรีย์ชั้นดี

กูอานีซ๊ะ รงโซะ บัณฑิตอาสา ม.อ. พลัดถิ่นมาไกล ได้หยิบเอาทรัพยากรเด่นนี้มาเป็นโจทย์พัฒนาหวังสร้างคุณค่าใหม่ให้กับชุมชนบุโบยจนกลายเป็น "โครงการศึกษาและส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักแห้งจากราปน"

ความท้าทายอย่างยิ่งยวดไม่ได้ขึ้นอยู่กับกระบวนการแปลงราปนให้เป็นปุ๋ยหมักพร้อมจำหน่าย แต่การกระตุ้น 'ชาวเลบุโบย' ที่คุ้นเคยกับวิถีประมงที่ต่างทำมาหากิน ให้มารวมกลุ่มทำงานร่วมกัน แบ่งสรรหน้าที่ เรียนรู้การประสานงานกับองค์กรภายนอก บริหารจัดการการเงิน เรื่องทั้งหมดนี้ต่างหากคือเรื่องยากยิ่งกว่า "กลุ่มปุ๋ยหมักแห้งจากราปน" จึงเป็นโอกาสใหม่ให้ชาวบ้านบุโบยได้ค้นพบศักยภาพของตนเอง ว่านอกจากจะมี 'ขี้ราปน' เป็นขุมทรัพย์ล้ำค่าสู่การเกษตรพอเพียง แต่ยังได้ตระหนักรู้ในพลังการประสานร่วมกันของคนในชุมชนอีกด้วย

เรื่องทั้งหมดเป็นอย่างไร ติดตามได้ในเล่ม

สนับสนุนโดย

สถาบันวิจัยและพัฒนา
สุขภาพภาคใต้ (วพส.)

ราปน...
ขุมทรัพย์แห่งมุไบย

สนับสนุนโดย

สถาบันวิจัยและพัฒนา
สุขภาพภาคใต้ (วพส.)